

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA FILOZOFICKÁ

Bakalářská práce

Chrámový komplex v Baalbeku

Tomáš Laňka

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Katedra Blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Bakalářská práce

Chrámový komplex v Baalbeku

Tomáš Laňka

Vedoucí práce:

Mgr. Ivan Ramadan

Katedra Blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, srpen 2014 .....

Děkuji Mgr. Ivanu Ramadanovi za vedení práce, poskytnuté připomínky a čas strávený nad mojí prací. Také bych tímto chtěl poděkovat své rodině, Jiřímu Švarcovi a především Elišce Vlachové za poskytnutou podporu a pomoc při konečných úpravách této práce.

Obsah

1 Úvod	1
2 Charakteristika města Baalbek a jeho dějiny	3
2.1 Etymologie výrazu „Baalbek“	4
2.2 Období starověku	5
2.3 Období středověku	7
2.4 Období novověku	9
2.5 Moderní éra	9
3 Náboženský synkretismus v Baalbeku	11
3.1 Náboženství v raném období	11
3.2 Náboženství za vlády Řeků a Římanů	13
4 Baalbecký chrámový komplex	16
4.1 Stavební prvky chrámového komplexu	17
4.2 Akropole v raném a helénském období	18
5 Chrám Jupitera Héliopolského	20
5.1 Počátky římského období	20
5.2 Výstavba za císaře Augusta a Nera	20
5.2.1 Výstavba podia a Trilitonu	21
5.3 Výstavba v období císaře Trajána a Hadriana	22
5.4 Výstavba v období „zlatého věku Sýrie“	23
6 Bakchův chrám	26
6.1 Teorie „Bakchova“ chrámu	26
6.2 Teorie „Merkurova“ chrámu	26
6.3 Teorie „kultu Slunce“ a „kultu plodnosti“	27
6.4 Výstavba a architektura Bakchova chrámu	28
7 Ostatní chrámy	31
7.1 Venušin chrám	31
7.2 Chrám „Múz“	32
7.3 Merkurův chrám	33
8 Byzantský a Arabský Baalbek	34
8.1 Theodosiova Bazilika	35
8.2 Qal'ca	36
9 Závěr	37
10 Slovníček pojmů a zkratk	38
11 Použitá literatura	39
12 Resumé	42
13 Přílohy	43

1 Úvod

Chrámový komplex v Baalbeku, který je předmětem této bakalářské práce, můžeme bez nadsázky označit jako ztělesnění superlativů. Tento zcela unikátní výtvar lidské civilizace patří nejen k jednomu z nejvýznamnějších historických míst na světě, ale svým rozsahem je také nejdřívější a největším komplexem Románských chrámů, jaký byl kdy postaven. V podobném duchu můžeme hovořit také o jednotlivých součástech této výjimečné památky. Jeho sloupy jsou nejvyšší, které kdy byly vztyčeny a jeho kameny zase největší, jaké kdy byly použity při stavbě. Nutno připomenout, že tyto pozůstatky gigantických římských chrámů zachycují do dnešních dnů velikost a nezměrnou moc, kterou měla ve svém vrcholném období říše římská. Pro bližší vhléd citujme nyní ještě Sira Mortimera Wheelera: *„Baalbek jest koncem jedné tradice a začátkem tradice jiné, zachycující náladu světa, do něhož se zrodil a představuje tak pomník na chvilkové pozastavení běhu dějin v období zásadních změn a proměn v celém tehdejší známém světě. Tento okamžik rovnováhy byl ojedinělou dobou ve světových dějinách, během níž bylo lidstvo nejšťastnější a nejvíce prosperující. Baalbek tak zůstává jedním z velkých historických pomníků evropské architektury.“*¹

Studium mého oboru a zájem o historii byl jedním z důvodů pro zvolení tohoto tématu bakalářské práce. Primárním důvodem je však můj dlouhodobý zájem o stát Libanon, který jsem měl také možnost navštívit. Měsíční studijní stáž s výukou arabského jazyka, organizovaná katedrou blízkovýchodních studií Západočeské univerzity v Plzni rozšířila značně můj přehled o tomto regionu. Libanon mě tehdy doslova učaroval svojí bohatou kulturou, památkami, městy nedotčenými turismem, lidmi, kteří se stále usmívají i přesto, že většina z nich prožila velkou část svých životů během libanonské občanské války.

Neméně důležitým impulsem pro toto téma byla i absence odborných prací v českém jazyce, které by českému čtenáři podaly ucelenou představu o Baalbeckém

---

¹ „Baalbek is the end of one tradition and the beginning of another. Meanwhile it fitted the temper of the world into which it was born. It represents that momentary pause, which might properly be called the „Antoine pause“, in an age of vital transmutation; that moment of balance that was „the period in history of the world during which the condition of the human race was most happy and prosperous. Baalbek remains one of the very great monuments of the history of European architecture.“ (Ragette, 1980: 51)

chrámovém komplexu a jeho významu. Čeští čtenáři jsou odkázáni pouze na publikace v cizím jazyce nebo ne odborné texty. Nutno dodat, že tyto texty se od sebe často velmi odlišují v kvalitě svého zpracování, což jsem koneckonců při práci s literaturou často registroval.

Struktura mé práce je s ohledem na teoretické vymezení tématu volena následujícím způsobem. V první části se seznámíme obecně s městem Baalbek, jeho současností a následně se vydáme objevovat jeho bohatou historii od dob nejranějšího osídlení až po současnost. Ve druhé části se zaměříme na náboženství a jeho synkretismus, který probíhal především v helénském a poté v římském období. Třetí a následující části práce patří k nejrozsáhlejším. V těchto se již budu podrobněji věnovat jednotlivým památkám Baalbeckého komplexu a s využitím odborných pramenů se pokusím o jejich charakteristiku, stavební i architektonický vývoj od raného období až do období Osmanské říše. Na konci práce pak nalezneme větší množství doplňkového obrazového materiálu.

Cílem předkládané bakalářské práce je snaha postihnout základní teoretické poznatky z historie, náboženství a architektury Baalbeckého chrámového komplexu a tyto poznatky zprostředkovat především české akademické obci, pro kterou je práce primárně určena.

2 Charakteristika města Baalbek a jeho dějiny

Baalbek (arabsky بلعبك)² se nachází v severovýchodní části dnešního státu Libanon a v současnosti je důležitým správním a ekonomickým střediskem regionu údolí Beqaa. Vzdálen je 85 km od hlavního města Libanonu, Bejrútu a 75 km od hlavního města Sýrie, Damašku. Tato strategicky významná poloha z něj činila od nepaměti důležitou spojnici mezi oběma hlavními městy, z čehož dodnes těží.

Město se nalézá mezi pohořími Libanon a Anti-Libanon ve výšce 1140 m. n. m. a je obklopeno rozlehlými, úrodnými planinami³, díky nimž se zde nachází mnoho pastvin a sadů, které jsou využívány k pěstování nejrůznějších druhů plodin, např. oliv a vinné révy (ze které se následně vyrábí světoznámé libanonské víno).⁴ Zemědělství je tak důležitým ekonomickým odvětvím a poskytuje převážné části místních obyvatel zaměstnání a zdroj příjmů.⁵ Tato oblast vděčí za svoji úrodnost především tomu, že na jihu a na severu se nacházejí 2 velké řeky: Litani a Al – A^casi, které zavlažují údolí Beqaa. Řeka Litani (Leontes) je protkána důmyslným systémem zavlažovacích kanálů a je nejdelší řekou v Libanonu. Nachází se na jihu a poté, co dosáhne pobřeží na západě, vlévá se do Středozemního moře mezi městy Týros a Sidon, která byla významnými, starověkými fénickými centry pro obchod a loďarství.⁶ Na severu pak nalezneme řeku s názvem Al - A^casi (Orontes), která v Beqaa pramení a dále protéká planinami kolem syrského Homsu, přes tureckou Antakii, kde se následně vlévá do Středozemního moře. Zajímavostí je, že je to jediná řeka mezi Středozemním mořem a Perským zálivem, která teče směrem na sever. Odtud také pochází její název Al – A^casi, který v arabštině znamená rebel.

V okolí města se také nacházejí dva důležité prameny, Ras el - Ain na jihovýchodě a Ain Lejouj vzdálený asi 8 km východně. Tyto prameny se sladkou vodou byly již od starověku lákavým místem pro odpočinek karavan projíždějících po

---

² Výslovnost v libanonském dialektu je *Ba'albik*

³ Viz. Příloha č. 48

⁴ Deutsches Archäologisches Institut. *Lebanon, Baalbek* [online]. [cit. 2014-07-24] Dostupné z: <http://www.dainst.org/en/node/23756?ft=all>

⁵ Cultural Heritage Report. *Baalbek* [online]. [cit. 2014-07-15] Dostupné z: http://www.charbelnahas.org/textes/Amenagement_et_urbanisme/Cultural_Heritage_Report/G-Baalbek_141-173.pdf

⁶ Nováková, 1998: 192

obchodních cestách spojujících fénická pobřežní města jako je Byblos a Sidon se vzdáleným Damaškem a Homsem v Sýrii.⁷ V té době ještě svahy nedalekých hor poskytovaly cestovatelům stín, protože byly pokryty hustými cedrovými porosty, jež byly ve starověku známým libanonským obchodním artiklem. Bohužel s postupným odlesňováním, které kulminovalo v letech 1914 – 1918 za vlády Osmanů, se svahy staly téměř holými a vyhlášené libanonské cedry (*Cedrus libani*)⁸ nalezneme pouze v několika málo rezervacích v okolí. Např. v lokalitách Bisharri a Al- Bárúk⁹

Celkový počet obyvatel v Baalbeku se uvádí kolem 157 049¹⁰, ale jde pouze o odhad. V současnosti bude počet obyvatel pravděpodobně vyšší. Především proto, že Libanon sousedí se Sýrií, která prochází vleklým válečným konfliktem, díky němuž se tento region stává častým útočištěm syrských uprchlíků, kteří legálně či nelegálně překračují hranice.

Od raného středověku jsou většinou komunitou v Baalbeku Ší'ité¹¹ a tak příliš nepřekvapí, že v současnosti je údolí Beqaa a město Baalbek základnou pro radikální, ší'itské, politické hnutí Hizballáh. Ve městě proto nalezneme velké množství symbolů odkazujících na toto hnutí v podobě vlajících vlajek Hizballáhu, prodejců prodávajících trička a další drobnosti se symboly tohoto hnutí. Dále zde nalezneme mnoho billboardů s podobiznami čelních představitelů Hizballáhu. Ve městě je i patrná větší střídmost v odívání, než jaká je ve městech na pobřeží.¹²

2.1 Etymologie výrazu „Baalbek“

Původ označení města jako „*Baalbek*“, či jak ho místní označují „*Ba'albik*“, pochází ze semitského výrazu „*Baal*“, které znamená „*pán*“ či „*vlastník*“. Takže název pravděpodobně znamená „Pán (vlastník) Beqaa“ a také toto pojmenování naznačuje, že město bylo spojeno s uctíváním kultu boha Baala. Beqaa potom odkazuje k tomu, že se původně v této oblasti vyskytovalo velké množství bažin, které mohly dát údolí

---

⁷ Ragette, 1980: 13-15

⁸ Viz. Příloha č. 20

⁹ Hitti, 1951: 50-51

¹⁰ Ministry of Environment. *Lebanon State of the Environment Report* [online]. [cit. 2014-08-02] Dostupné z: http://www.unep.org/dewa/westasia/Assessments/national_SOEs/west%20asia/Lebanon/Chap1Population.pdf

¹¹ Salibi, 1988: 126-139

¹² Z autorova vlastního pozorování.

jeho jméno, protože v arabštině znamená „*Biqāʿ* (plurál *Buqʿah*)“ místo se stojatou vodou, čili bažinu. Dnes jsou již tyto bažiny vysušené.¹³

2.2 Období starověku

Při nedávných vykopávkách na baalbecké akropoli, byly objeveny keramické střeby, které pocházejí z doby měděné (chalkolitu), tedy z doby kolem 4. tisíciletí př. n. l. Avšak předpokládá se, že kvůli příznivým podmínkám (blízkost vodních zdrojů a úrodná půda) bylo toto místo osídleno již od konce 8. tisíciletí př. n. l.¹⁴

V době bronzové, tedy zhruba v období 3. tisíciletí př. n. l. sem přicházejí první Semitské (Kanaánské)¹⁵ kmeny, které vytlačují původní nesemitské obyvatelstvo. S jejich příchodem, vzniká i první větší sídelní jednotka, tzv. Tell Baalbek datující se do konce 2. tisíciletí př. n. l. a pravděpodobně i významné kultické a náboženské centrum. Během několika dalších staletí se celá oblast údolí Beqaʿa střídavě ocitá pod nadvládou prvních velkých říší: Aramejské, Hyksóské a Egyptské, jejíž nadvláda byla nejdelší (s přestávkami po celé období druhé poloviny 2. tisíciletí př. n. l.).

Významnou událostí byl příchod tzv. „mořských národů“ ve 13. – 12. století př. n. l. mezi nimiž byli hlavně obyvatelé z řeckých ostrovů. Tyto „mořské národy“ se převalily jako vlna přes celé východní pobřeží Středoziemního moře a při své invazi vyplenily několik tehdejších významných starověkých měst, mezi nimi Týros, Sidon či Ugarit, který se z porážky již nikdy nevzpamatoval. Zastaveni byli až v Egyptě faraonem Ramsesem III., který je s obtížemi porazil v několika námořních a pozemních bitvách v roce 1191 př. n. l. V nastalém politickém vakuu se nejlépe prosadili Féničané, kteří prosluli svými obchodními dovednostmi a zakládáním

---

¹³ Ragette, 1980: 13

¹⁴ Deutsches Archäologisches Institut. *Lebanon, Baalbek* [online]. [cit. 2014-07-24] Dostupné z: <http://www.dainst.org/en/node/23756?ft=all>

¹⁵ Pod pojem Semité se podle vědeckého diskurzu řadí všichni, kteří mluví nebo mluvili Semitským jazykem. Semitské jazyky jsou dnes rozlišeny do rodin, které zahrnují jazyky jako: Asyro – Babylonština (Akkadština), Kanaánština (Féničtina), Aramejština, Hebrejština, Arabština a Etiopština. Původní semitskou domovinou byl Arabský poloostrov, z něhož se před 5 500 lety (v roce 3500 př. n. l.) začali arabští nomádi přesouvat do „úrodného půlměsíce“. Tito uselíci jsou v literatuře označováni jako Akkadové. Kolem roku 2800 př. n. l., přichází druhá vlna arabských migrantů žijících do té doby na březích Rudého moře. Ty, kteří se usídlili v severní Sýrii a asimilovali spíše sumero-chetitské zvyky, označujeme za Amority. Druhá skupina došla ke břehům Středoziemního moře a byla více ovlivněna Egyptem, nazýváme ji Kanaánci. Mezi lety 1500 – 1200 př. n. l. přišla třetí vlna z Arábie. Tak se objevili Aramejci, kteří obývali centrální Sýrii a oblast okolo Damašku. Druhými objevivšími se byly Židé, kteří se zabydleli více na jihu. (Hitti, 1951, 61–64, Salibi, 1988: 172)

obchodních středisek na pobřeží celého Středozemního moře. Také jim vděčíme za dnešní latinskou abecedu, jejíž základy pocházejí právě z fénického abecedního písma.¹⁶ V okolí Baalbeku bylo objeveno množství hrobek, které jsou datovány právě do fénického období, což svědčí o fénickém vlivu v oblasti.¹⁷

V období 1. tisíciletí př. n. l. byl Baalbek pod nadvládou Asyrské říše a Perské říše. Až roku 332 př. n. l. získal město při svém tažení Alexandr Veliký. Po jeho smrti v roce 323 př. n. l. byla říše Alexandra Velikého rozdělena a oblast Fénicie s Baalbekem připadla ptolemaiovské říši, která vedla války o toto území se seleukovskou říší. Město bylo za vlády Ptolemaiovců přejmenováno na Héliopolis (doslova Město Slunce¹⁸). Také jimi byl rozšířen kult řecké triády bohů: Zeus, Artemis a Hermes.¹⁹ Nakonec po dlouhém soupeření v roce 198 př. n. l. získali celou oblast Seleukovci, kteří plánovali přistavět k původnímu nádvoří a oltáři chrám.

Postupem času však seleukovská moc zeslábla a v celé Fénicii vypukly nepokoje. Ty byly příčinou toho, že v roce 83 př. n. l. se vlády ujmul arménský král Tigranes, který vládl do roku 69 př. n. l., než Fénicii znovudobyl poslední ze Seleukovců, král Antiochus XIII. Asiaticus. Ten nevládl dlouho (69 – 65 př. n. l.), protože poté co římský generál Pompeius v roce 66 př. n. l. získal pro Řím většinu Sýrie, vytáhl roku 64 př. n. l. se svým vojskem dále na jih. Při svém tažení porazil seleukovského krále Antiocha a pak, při cestě do Damašku, který chtěl obsadit, prošel městy Héliopolis a Chalcis, jak pro nás zaznamenal historik Josephus ve svých spisech.

„(...) Také zničil pevnost v Lysias, které vládl žid Silas. A procházejíc přes města Héliopolis a Chalcis, on (Pompeius) překročil hory rozdělující region nazývaný Coele – Syria od zbytku Sýrie a vstoupil do Damašku.“²⁰

---

¹⁶ Hitti, 1951: 109

¹⁷ Ragette, 1980: 16

¹⁸ Hélios = Slunce a Polis = město (Hitti, 1951: 310)

¹⁹ Ball, 2000: 39

²⁰ „He also destroyed the fortress of Lysias, of which the Jew Silas was lord. And passing the cities of Heliopolis and Chalcis, he crossed the mountain that divides the region called Coele – Syria from the rest of Syria and came to Damascus.“ (Myers, 2010: 158-159)

Pompeius následně vytvořil novou provincii Sýrie, do níž začlenil i území Libanonu a Palestiny. Taková provincie byla pro Řím důležitá hlavně ze strategického hlediska a byla jakousi nárazníkovou zónou, která měla chránit před útoky Parthů z východu. O velkém významu této provincie svědčí i jmenování prokonzula s rozsáhlými pravomocemi. Avšak Římu trvalo až do roku 20 př. n. l. získat úplnou kontrolu nad částí provincie, v níž se nacházela i oblast Beqaa. Tento region byl totiž pod nadvládou iturejského rodu, který se stylizoval do role vysokých kněží Héliopolského kultu a vládl z města Chalcis.²¹ Podle řeckého učence Straba, Iturejci přepadávali karavany ze svých horských pevností a byli prvními zmiňovanými arabsky mluvícími lidmi v této oblasti.²² Plinius starší se k nim pak vyjádřil takto:

„Ve zkratce byli Iturejci skupinou aramejských vandráků ze Sýrie, kteří strávili ranou fází svých dějin terorizováním obyvatelstva v údolí Beqaa a Sýrie, včetně farmářů a obchodníků, kteří žili v napříč celou oblastí. Následně založili tetrarchii, která trvala velmi krátce a zmizela s nimi navěky.“²³

Poté, co Řím upevnil svoji kontrolu nad celou oblastí Fénicie a Sýrie, nastal zlatý věk míru a stability a taktéž vrcholné období pro město Héliopolis, v němž vznikl imponantní chrámový komplex s římskými chrámy, o nichž bude pojednáno v samostatné kapitole.

2.3 Období středověku

Byzantská říše zdělila při dělení říše římské i provincii Sýrie a začala výstavbou mnoha kostelů propagovat křesťanství. V dalších staletích pak bojovala s Perskou říší na východě a v roce 611 – 622 se Sýrie stala na určitou dobu dokonce perskou satrapou, než ji nakrátko znovuzískal byzantský císař Herakleios. Avšak nikdo neočekával příchod nové, mocnější síly. Invaze arabských muslimů. Ti získali v několika bitvách velkou část území Sýrie a především město Damašek. Následně v roce 637 stanul před branami Héliopolis generál Abu Obaida s velkorysou

---

²¹ Phoenicia. *The Itureans were not Arabs and the Impact of Byblical Myths on History* [online]. [2014-07-27], Dostupné z: http://phoenicia.org/itureans_biblical_myths.html

²² Myers, 2010: 160

²³ „In short, the Itureans were group of vagabond Aramaeans from Syria who spent the early part their history terrorizing and the population of the Beka'a valley and Syria, including farmers and traders who transversed the area. There after, they established a tetrarchy that lasted for a very short time and disappeared with them for ever.“ (Dostupné z: http://phoenicia.org/itureans_biblical_myths.html) [cit. 2014-07-27]

nabídkou, kterou město přijalo a vstoupilo tím do období Islámu, v němž se široká obec začala začleňovat do nové kultury. Arabové později přestavěli chrámy v mohutnou vojenskou pevnost. Katedrálu postavenou Byzanci přeměnili na Umajovskou mešitu a město bylo přejmenováno zpět na Baalbek, aby byl vymazán vliv předešlé kultury.²⁴

*„Ve jménu Alláha slitovného! Toto je prohlášení o bezpečnost pro obyvatele Baalbeku, Byzance, Peršany a Araby žijící zde, chránící své životy, majetek, kostely, domy uvnitř i vně Baalbeku a mlýny. Byzanci mohou pást svůj dobytek až 15 mil od města, pokud nebudou využívat již zabraných míst, a až skončí měsíce Rabi‘a Jumada, mohou jít, kam se jim zlíbí. A ti, kteří přijmou Islám, budou mít stejná práva a povinnosti jako my. Baalbečtí obchodníci mohou cestovat do jakékoliv země, která s námi uzavřela mír. A ti, kteří zůstanou, budou platit daň z hlavy a majetku. Nechť je Alláh dostačujícím svědkem tohoto.“*²⁵

Baalbek byl za umajovské dynastie podřízen správě z Damašku a jeho význam začal postupně upadat. V polovině 8. století nastoupila Abbásovská dynastie, která vládla z Bagdádu a Baalbek se tak ocitl na okraji muslimské říše, čímž se stal terčem byzantských nájezdů. Až s nástupem Fátimovské dynastie v 10. století byla opět obnovena bezpečnost v Sýrii, avšak Fátimovce v roce 1075 vystřídala Seldžucká říše. Na přelomu 11. – 12. století pak začínají vznikat křižácké státy. Významnou postavou spojenou s Baalbekem byl pak Salah – al - Din, známý též jako Saladin, který se narodil v kurdské rodině Baalbeckého místodržícího.

V lednu roku 1260 byl Baalbek obsazen Mongoly, kteří město vyplenili a zničili mnoho historických památek. V srpnu téhož roku však byli vyhnáni mamlúckým sultánem Qotuzem a další staletí byla ve znamení stavby mohutného opevnění.²⁶

---

²⁴ Ragette, 1980: 71-72

²⁵ „In the name of Allah, the merciful! This is a statement of security for the inhabitants of Baalbek, the Byzantines, Persians and Arabs living there, safeguarding their lives, their property, their churches, their houses within Baalbek and outside, and their mills. The Byzantines may graze their cattle up to 15 miles drom the town, provided they do not exploit already settled places, when the months Ravi‘ and Jumada I have passed, they may move wherever they please and those who adopt Islam shall have the same rights and obligations as we do. The merchants of Baalbek may travel to any country which has made peace with us. Ant those of them who stay shall pay head – and – property tax. May Allah witness this and be sufficient as witness.“ Ragette, 1980: 72

²⁶ Ragette, 1980: 76

2.4 Období novověku

Baalbek se roku 1517 stal součástí Osmanské říše, které vládl sultán Selim. Místní pevnost se stala nepotřebnou, protože Osmané rozšířili hranice své říše daleko do Evropy a byla proto opuštěna. Tím město ztratilo veškerou důležitost. Sultán pak ve městě nevládl přímo, ale skrze ší'itskou rodinu Al – Haršůf.²⁷ Pod jejich správou se situace ve městě postupně zhoršovala, jak píše Volney ve své knize.

„Stav města je stejně žalostný jako stav jeho památek. Špatná vláda Haršůfských emírů byla již tak katastrofální a zemětřesení roku 1759 zkázu dokonalo. Války mezi emíry Yusůfem a Džessarem vedly k ještě dalšímu zhoršení situace: z 5000 obyvatel, kteří byli spočítáni v roce 1751, jich zbylo pouhých 1200. Všichni jsou chudí, bez řemesel a obchodu a bez jiných plodin, které by zaseli než je bavlna, kukuřice a vodní melouny. V celé oblasti je vyčerpaná půda a je nadále taková i na severu, tak i na jihovýchodě směrem k Damašku.“²⁸

Zlepšení přichází až roku 1850, když Osmané obnovili svůj přímý vliv nad městem a začlenili ho do železničního spojení mezi Homsem a Bejrútem. Také začala stavba důležité silnice vedoucí na trase Bejrút – Damašek. Baalbek se tak dostal znovu do povědomí a zanedlouho z něj bylo opět důležité místo pro mnohé z cestovatelů. Nejvýznamnější návštěva bezpochyby byla, když sem 10 – 11 listopadu roku 1898 zavítal tehdejší německý císař Vilém II., jemuž Baalbek učaroval natolik, že dal v roce 1905 na svůj náklad zrestaurovat schodiště vedoucí na akropoli.²⁹

2.5 Moderní éra

Moderní dějiny Baalbeku, potažmo celého Libanonu se začaly psát v roce 1925, kdy byl Libanon vydělen z tzv. Velké Sýrie a město se stalo administrativním, turistickým a zemědělským střediskem. Důležitým krokem pro posílení turismu bylo

---

²⁷ Haj, Mohammed. *Baalbek: Public domain*. 2013, Institute of Fine Arts at the Lebanese University [online]. [cit. 2014-08-10] Dostupné z: http://www.nahnoo.org/Modules/Download/UploadFile/7527_ENGLISH%20Baalbeck%20April%202013_09%20.pdf

²⁸ „*The condition of the town is not less deplorable than that of the monuments. The bad government of the Emirs of the Harfouche Clan had already been disastrous, and the earthquake of 1759 ruined it completely. The wars of the Emirs Yousef and Jessar have further aggravated the situation: of 5000 inhabitants who were counted in 1751, only 1200 are left, all poor, without industry and commerce and without any other crops than some cotton, maize and water melon. In the whole area the ground is meagre and continues to be such, both up to the north and down to the south – east towards Damascus.*“ (Volney, 1787; cit. In Ragette, 1980: 78)

²⁹ Businský, 1936: 33-35

také zahájení Baalbeckého mezinárodního festivalu tehdejším prezidentem Šamūnem, který se koná již od roku 1955.

Během období občanské války v letech 1975 – 1990 byla v Baalbeku situována syrská armáda. V období války místní lidé využili své geografické polohy a nezájmu ze strany úřadů a začali se věnovat pěstování výnosnějších plodin, zejména konopí a máku.³⁰ Jejich pěstování zde mělo tisíciletou tradici, jak dokazují i vyobrazení květů vlčího máku na Bakchově chrámu. Takovýto druh zemědělství přinesl do oblasti neobyčejný příliv peněz pro válkou zmítanou zemi a například místní hašiš se stal známou a ceněnou komoditou i za hranicemi Libanonu, především v Sýrii.³¹

Po občanské válce v 90. letech zůstával Baalbek, tak jako další okrajová města, mimo pozornost a rozvojové programy vlády. Proto je silnou základnou šířtského hnutí Hizballáh. V roce 2006 se město stalo cílem leteckých útoků izraelské armády, které byly odvetou za únos dvou izraelských vojáků milicemi Hizballáhu. Při náletech zemřelo 113 lidí, bylo zničeno 385 domů, 850 jich pak bylo poškozeno částečně. Zničena byla také jedna škola, druhá byla pouze poškozena, tak jako místní tržiště. Chránový komplex však útoky zasažen nebyl.³²

V současnosti jsou hlavními problémy města především demografická situace zapříčiněná téměř kompletním odchodem křesťanské minority (asi 40% obyvatel je ve věku 5 – 19 let). Druhou obtíží je nedostatek práce a tak místní obyvatelé musejí dojíždět za prací do hlavního města, čímž de facto dochází k vyliďňování města (i když pouze dočasně).³³

---

³⁰ Viz. Příloha č. 47

³¹ Haj, Mohammed. *Baalbek: Public domain*. 2013, Institute of Fine Arts at the Lebanese University [online]. [cit. 2014-08-10] Dostupné z: http://www.nahnoo.org/Modules/Download/UploadFile/7527_ENGLISH%20Baalbeck%20April%202013_09%20.pdf

³² The United Nations Refugees Agency. *Lebanon's ancient city of Baalbek rises from the rubble* [online] [cit. 2014-08-10] Dostupné z: <http://www.unhcr.org/45588c022.html>

³³ Master Plan Report. *The Study on the Integrated Tourism Development in the Republic of Lebanon Final Report* [online]. [cit. 2014-08-01] Dostupné z: [http://gwwweb.jica.go.jp/km/FSubject1101.nsf/3b8a2d403517ae4549256f2d002e1dcc/6aadb14d0f219fbb49256fa20006fe3e/\\$FILE/%E3%83%AC%E3%83%90%E3%83%8E%E3%83%B3%E8%8B%B11-c.pdf](http://gwwweb.jica.go.jp/km/FSubject1101.nsf/3b8a2d403517ae4549256f2d002e1dcc/6aadb14d0f219fbb49256fa20006fe3e/$FILE/%E3%83%AC%E3%83%90%E3%83%8E%E3%83%B3%E8%8B%B11-c.pdf)

3 Náboženský synkretismus v Baalbeku

Předtím, než začneme s popisem architektonických prvků chrámového komplexu, bude dobré si nejprve krátce popsat náboženství a kult, který byl v Baalbeku uctíván. Je však třeba předeslat, že identifikace kultu je pro nedostatek záznamů problematická a mnozí z autorů upozorňují na komplikovanost Baalbeckého náboženského systému.

3.1 Náboženství v raném období

Primárním božstvem prvních osadníků (pasterců), kteří se začali objevovat během období Mezolitu (střední doba kamenná, cca 8000 let př. n. l.), byl Měsíční bůh. S postupem času a nastupující zemědělskou revolucí, se z těchto pasterců stávali první zemědělci, kteří začali uctívat jiné deistické objekty, hlavně Slunce, déšť či cyklus ročních období, které se pro ně staly životně důležité. Tak začal být vyznáván kult plodnosti.

Díky nálezům Claudeho Schaeffera v roce 1929, který objevil velké množství mytologických textů zapsaných na hliněné tabulky v Ras Šamra (Ugaritu), můžeme zčásti zrekonstruovat tento kult. Asi nejznámějším z těchto nálezů je Baalův cyklus, vyprávějící příběh o vítězném zápasu boha Baala³⁴ s bohem Moře (Jamm), o jeho souboji s bohem Smrti (Mót) a stavbě jeho paláce na hoře Safon a jeho návratu z říše mrtvých.³⁵

Základním prvkem kanaánského kultu plodnosti byl cyklus smrti a znovuoživení, který reflektoval střádání ročních období v regionu. Časem růstu a prosperity bylo roční období zimy (v níž vládne Baal), která je v Sýrii a Palestině deštivá a mírná a poskytuje dostatek vláhy pro vegetaci. Naproti tomu, časem smrti a úpadku je roční období léta (jemuž vládne Mót), protože většina vegetace umírá kvůli dlouhodobým obdobím sucha. Poté, co je podle mýtu Mót zabit bohyní Anat, která je Baalovou družkou, znovu nastupuje zima a Baal ožívá.³⁶

---

³⁴ Viz. Příloha č. 1

³⁵ Nymburg, 2008: 9

³⁶ Eliade, 2008: 173

Předpokládá se, že obvyklou formou, která měla přivolávat věci dobré, byla modlitba a obětování nějakého zvířete či části úrody kněžími (býk, beran, hrdlička, olej, med, ale i drahé kamení).³⁷ Naopak, k odpuzování zlých sil se užívalo skupinových činností např. rituálních tanců, obřadů, při nichž byly užívány drogy ke změně stavu vědomí (konopí, vývar z makovic) a také orgiastické festivaly.³⁸ Král v kultu hrál taktéž důležitou roli a měl představovat Baala. Je tak pravděpodobné, že mýtus vyprávějící o boji Baala s Jammem byl recitován během svátku na Nový rok. A mýtus o souboji Baala s Motem zase s nadcházející sklizní.³⁹

Co se týče chrámů, tak většina z nich byla rozměrově na úrovni kaplí a největší z nich pojmuly maximálně několik stovek osob. Jejich hlavními prvky byly: Kamenný oltář, který byl bezpochyby nejdůležitější součástí stavby, jelikož na něm byla nabízena bohům oběť, posvátný sloup nebo kámen, jenž měl představovat mužské božstvo a podzemní komory pro potřeby věštby. Stěny pak byly vyzdobeny obrazy bohů a božskými symboly.⁴⁰ Mimo městské chrámy byly mezi Kanaánci obvyklé i lokální neohrazené svatyně stavěné většinou na vyvýšených místech. Ve většině případů taková svatyně obsahovala pouze oltář s nejnutnějším vybavením.⁴¹ Takovým místem byl zprvu i Baalbek, který leží v úrodných pláních poblíž nejvyššího bodu údolí Beqaa, z něhož můžeme snadno pozorovat majestátné pohorie Libanon tyčící se do výše, a vody řek Orontes a Leontes. Jaké lepší místo bychom si dokázali představit pro uctívání božstev, jež vládou bouřím a dešťům, plodnosti a růstu? Proto byl Baalbek předurčen k tomu, stát se náboženským centrem starověkých Kanaánců, Féníčanů a Asyřanů.

Podle Balla byl Baalbecký chrámový komplex všeobecně připisován Baalovi – Hadadovi (též zvanému Balanius). Přičemž Baal je pouze označením pro hlavní božstvo nebo pána, avšak Hadad je bohem bouří, kterého můžeme v různých podobách nalézt rozšířeného po celém Předním východě,⁴² např. v chetitské Anatolii byl ztotožňován s bohem bouří Tešubem, Féníčané ho znali jako Baala – Šamaina a

---

³⁷ Stehlík, 2003: 57- 73

³⁸ Ragette, 1980: 20

³⁹ Eliade, 2008: 174

⁴⁰ Hitti, 1951: 120 – 121, Stehlík, 2003: 57- 73

⁴¹ Hitti, 1951: 123

⁴² Ball, 2000: 39

na západě byl znám jako hlavní bůh Martu.⁴³ Později začal být jeho kult ztotožňován se Sluncem, protože na vyobrazeních bývá Hadad vyveden se slunečními paprsky kolem hlavy.⁴⁴

3.2 Náboženství za vlády Řeků a Římanů

Po příchodu Řeků a následném připojení celé oblasti do ptolemaiovské říše byl Baalbek přejmenován na Héliopolis a jeho hlavní uctívané božstvo Baal – Hadad bylo definitivně ztotožněno se Sluncem, jak vyplývá i z názvu města. Podle skrovných historických dokladů se pak obecně usuzuje, že primární Héliopoliskou triádu bohů (Baal – Hadad, Atargatis a Adon) nahradily jejich řecké a později římské protějšky Zeus, Afrodita a Hermes (Jupiter, Venuše a Merkur). Při bližším pohledu se ovšem tento předpoklad zdá být nesprávný, protože takováto triáda tvoří podivnou kombinaci a ačkoliv je Jupiter ekvivalentní se semitským Hadadem a Venuše s Atargatis, tak Merkur nemá svůj semitský protějšek a byl by jediným zcela římským bohem v této triádě.⁴⁵ Aby bylo vše ještě komplikovanější, Římané nakonec všechna tři božstva (Hadad, Zeus a Jupiter) asimilovali do jednoho kultu boha Slunce - Jupitera Optima Maxima Héliopolitana, který pravděpodobně byl hlavním spojovacím článkem mezi dosavadní směsicí náboženství doposud praktikovaných v Héliopolis. Taktéž není náhodou, že chrámy, jakožto i první křesťanské kostely, měly svůj vchod situovaný na východ, oproti vycházejícímu Slunci.⁴⁶

Tento synkretismus je doložen v Saturnáliích filosofa Macrobiuse, v popisu sochy Jupitera Héliopolitana, která se nacházela v Jupiterově chrámu. Již ze jména je patrné, že se jedná o synkrezi Jupitera a Slunce.⁴⁷

„Také Asyřané uctívají ve městě Héliopolis nádhernými obřady Slunce pod lovovým jménem a nazývají jej Zeus Héliopolský. Socha tohoto boha byla za vlády Senemura, jenž je totožný s králem jménem Senepos, přinesena z egyptského města téhož jména - Héliopolis. Nejprve byla dopravena do Asýrie- díky Opiovi, legátu

---

⁴³ Hitti, 1951: 77, 172-174

⁴⁴ Hitti, 1951: 172

⁴⁵ Ball, 2000: 39

⁴⁶ Ball, 2000: 42

⁴⁷ Matteson Carolanne. *Ba'albek: Politics and Power in Roman Temples*[online]. [cit. 2014-08-02] Dostupné z: http://www.academia.edu/1201783/Baalbek_Politics_and_Power_in_Roman_Temples

v Deleboru, králi Asýrie, a pomocí egyptských kněží, v jejichž čele stál Partemetis – a po nějakém čase se dostala zpět do města Héliopolis. Opominu, proč k tomu došlo a z jakého důvodu přišla z Egypta znovu na místo, kde je nyní, a je uctívána spíše asyrskými než egyptskými rity. Spojení tohoto boha s lovem i se Sluncem vyplývá jak z obřadu, jímž je uctíván, tak ze vzhledu sochy. Socha totiž představuje ve zlatě provedeného bezvousého muže, jenž pravou rukou pozdvihuje bič jako vozataj a v levé ruce svírá blesk a obilné klasy, což vše ukazuje na spojení moci lova a Slunce.“ A dodává: „V náboženských obřadech v tomto chrámu hraje velkou úlohu věštění, což odkazuje k moci Apollóna, a tedy Slunce. Sochu tohoto Héliopolského boha přenášeli na nosítkách, jako se nosí při slavnostním průvodu během her obrazy bohů. Tento úkol připadl většinou předním mužům provincie, kteří s oholenou hlavou a po déletrvajícím očišťování, šli tam, kam je poháněl božský duch, nesouce nosítka s obrazy nikoli ze své vůle, ale na popud bohů, jako to vidíme v Antiu, kde jsou neseny 2 bohyně štěstěny, aby vynesly věštbu. Tento bůh je dotazován i na dálku a jsou mu posílány zapečetěné listiny a on postupně odpovídá na dodané otázky.“⁴⁸

Další svědectví, že Baal - Hadad jakožto Jupiter je i Sluncem, nalezneme v podobě malé (38,4 cm) bronzové sošky Jupitera Optima Maxima Héliopolitana, která se dnes nachází ve francouzském Musée du Louvre. Na sošce je vyobrazen Jupiter s kalathem na hlavě, který má být symbolem jeho božství a plodnosti. Po jeho boku pak stojí dva býci dosvědčující jeho syrské kořeny (býk a blesky byly symboly Hadada). Zajímavé je ovšem z hlediska kultu to, že na jeho hrudi se nachází okřídlený sluneční disk a podobizny zobrazující sedm římských bohů⁴⁹:

*„Hélia, odkazujícího na Slunce; Selene, představující Měsíc; Marta, představujícího sluneční žár; Merkura, představujícího Slunce; Jupitera, taktéž Slunce; Venuši, taktéž Měsíc a Saturna, otce Jupitera a někdy představujícího čas.“*⁵⁰

---

⁴⁸ Macrobius, 2002: 201 - 202

⁴⁹ Viz. Příloha č. 3

⁵⁰ „The reliefs are of Helios (referring to the sun), Selene (representing the moon), Mars (representing fire of the sun), Mercury (representing the sun), Jupiter (also the sun), Venus (the moon), and Saturn (the father of Jupiter and sometimes also implying time.“ (Matteson Carolanne. *Baalbek: Politics and Power in Roman Temples*[online] [cit. 2014-08-17] Dostupné z:

http://www.academia.edu/1201783/Baalbek_Politics_and_Power_in_Roman_Temples)

Nakonec snad ještě zmiňme tezi Franze Cumonta, který uvádí ke vztahu Slunce – Baal – Jupiter následující:

„Solární panteismus, který vyrostl mezi Syřany v Helenénském období jako výsledek vlivu Chaldejského uctívání hvězd a dalších nebeských těles, byl rozšířen po celé římské říši.⁵¹ V tomto případě byla Sýrie předchůdcem a učitelem Říma. Projevem takovýchto představ, kterých dosáhlo pohanské náboženství Semitů a v jeho důsledku i Římanů, bylo jedinečné, všemocné, věčné, univerzální a nepopsatelné božstvo, které se projevovalo skrze přírodu, a jehož nejkrásnějším a nejenergičtějším projevem bylo Slunce (upraveno autorem).“⁵²

Zmínky o Baalbeckém kultu Slunce jsou nám známy i z Byzantské a Islámské éry, což dobře dokazuje velkou houževnatost kultu.⁵³

Pokud bychom měli shrnout všechny poznatky, tak máme důkazy o nejméně osmi kultech v Baalbeku: *Baala, Slunce, Jupitera – Hadada, Venuše – Atargatis, Merkura, Tyché, Múz a Sabazia.*⁵⁴

---

⁵¹ Například v Marseille a Nimes byly nalezeny reliéfy a sochy, dokazující mezinárodní rozšíření kultu Jupitera Héliopolského. Ragette, 1980: 44

⁵² „Solar pantheism, which grew up among the Syrians of the Hellenistic period as a result of the influence of Chaldean astrology, imposed itself upon the whole Roman world under the empire. In this matter, Syria was Rome's teacher and predecessor. The last formula reached by the religion of the pagan Semites and in consequence by that of the Romans, was a divinity unique, almighty, eternal, universal and ineffable, that revealed itself throughout nature, but whose most splendid and most energetic manifestation was the sun.“ (Ragette, 1980: 44)

⁵³ Ball, 2000: 42

⁵⁴ Ball, 2000: 39

4 Baalbecký chrámový komplex⁵⁵

Pozůstatky po římských stavitelích jsou součástí kulturního dědictví UNESCO od roku 1984⁵⁶ a dnes se nacházejí na okraji města Baalbek, v jeho severozápadní části, na tzv. akropoli, a na město shlížejí z vyvýšené terasy asi 13 m vysoké. Bohužel, i přes velký význam a monumentálnost komplexu nebylo nalezeno příliš záznamů o jeho stavbě. První psané zmínky o héliopolských chrámech se objevují až v 7. století od byzantského kronikáře Jana Malalase, dále jsou známy mince ražené několika římskými císaři, na nichž je vyobrazení chrámu. Na místě samotném je taktéž pozoruhodný nedostatek historických odkazů a krom několika vzácně zachovaných datací vycházíme při určování jejich stáří především z architektonického slohu budov.⁵⁷ Z použitých orientálních architektonických prvků při stavbě chrámů usuzujeme, že výstavba byla financována především z fénických peněz, protože oblast údolí Beqaa byla jednou z nejbohatších v říši, též přezdívanou jako „obilnice Říma“. Takováto spoluúčasť musela být velmi vysoká, protože žádný z císařů se neodvážil připisovat si své zásluhy na stavbě chrámu či alespoň na jeho financování.⁵⁸

Plocha celého komplexu činí kolem 27 000 m². Z toho 10 000 m² jsou otevřené plochy, nádvoří a schodiště. Zbývajících 17 000 m² je zastavěných.⁵⁹ Základy akropole mimo jiné tvoří 3 ohromné bloky kamenů známé též jako Triliton⁶⁰ a právě kvůli těmto obřím kamenným kvádrům je město opředeno legendami, protože mnohé z národů přisuzovaly výstavbu celého komplexu nadpřirozeným silám. Některé tvrdily, že jde o dílo bájných obrů, kteří měli postavit město. Muslimové věřili, že chrámy jsou dílem krále Šalamouna, který měl vládnout džinům. A někteří lidé z dnešních časů pro změnu, a je třeba dodat, že i s neochvějnou jistotou tvrdí, že zde měla stát rampa sloužící jako přistávací plocha pro vesmírné koráby mimozemských civilizací.⁶¹

---

⁵⁵ Viz. Příloha č. 4

⁵⁶ Deutsches Archäologisches Institut. *Lebanon, Baalbek* [online]. [cit. 2014-07-24] Dostupné z: <http://www.dainst.org/en/node/23756?ft=all>

⁵⁷ Ball, 2000: 39

⁵⁸ Ragette, 1980: 35

⁵⁹ Ragette, 1980: 27

⁶⁰ Viz. Příloha č. 50

⁶¹ Doncaster, 2009: 159 -160

4.1 Stavební prvky chrámového komplexu⁶²

Jakmile vystoupáme po starodávném schodišti a projdeme Propyleem⁶³, vstoupíme na pozůstatky šestiúhelníkového nádvoří s délkou 76 m a šířkou 60 m. To vede na „Velký dvůr“⁶⁴ o rozměrech 135 x 113 m, uprostřed něhož kdysi stával obětní oltář a krychlová věž vysoká 17 m. Po stranách jsou dosud patrné pozůstatky bazénů, které sloužily k rituálním účelům.⁶⁵ Obě nádvoří pak byla obklopena řadou sloupů vyvedených v korintském stylu a vyrobených z načervenalé asuánské žuly.⁶⁶ Pod Velkým dvorem nalezneme rozsáhlé podzemní prostory s klenutými chodbami, které byly používány mimo jiné jako stáje a skladiště a jsou v nich také dvě komory se zachovalou architektonickou výzdobou.⁶⁷ Kolem Velkého dvora se také nacházely obdélníkové a půlkruhové exedry zdobené výklenky se sochami.⁶⁸ Na konci dvora se nacházel samotný Jupiterův chrám, jehož stavba probíhala postupně během staletí římské nadvlády. Byl dlouhý 88 m, široký 48 m a stál na podiu, které bylo 7 m nad úrovní nádvoří.⁶⁹

Chrám byl obklopen 54 obrovskými sloupy, z nichž se nám dochovalo pouze šest sloupů tyčících se dodnes k nebi⁷⁰, které jsou jediným pozůstatkem po této monumentální stavbě. Každý ze sloupů je vysoký 22 m o průměru necelých 2, 5 m a je sestaven ze tří částí. Na vrcholcích pak vidíme kladí ozdobené motivy býků, květin a lvích hlav⁷¹. Samotné sloupy pak spočívají na dva metry vysokých podstavcích.⁷²

Druhým z chrámů postavených na akropoli je tzv. „Bakchův chrám“ a jedná se o nejlépe zdobenou a zachovalou starověkou budovu v celé Sýrii. V příslušné kapitole si jeho stavbu a funkci popíšeme podrobněji.

---

⁶² Viz. Příloha č. 5

⁶³ Viz. Příloha č. 21, 23

⁶⁴ Viz. Příloha č. 24

⁶⁵ Viz. příloha č. 26

⁶⁶ Viz. Příloha č. 22

⁶⁷ Businský, 1936: 33 - 35

⁶⁸ Viz. Příloha č. 49

⁶⁹ Viz. Příloha č. 25, 28

⁷⁰ Viz. Příloha č. 33

⁷¹ Viz. Příloha č. 34

⁷² Hitti, 1951: 313-314

S nástupem křesťanství ve 4. století n. l. byl na akropoli postaven kostel a v 6. století n. l. zde byla zbudována bazilika Theodosiova, na jejíž stavbu byly použity kameny z Jupiterova chrámu. Tyto křesťanské stavby se bohužel nedochovaly. Poté co město získali muslimové, byl komplex opevněn a později i přestavěn v pevnost, nazývanou arabsky „Qal‘a“.

Dnes je v blízkosti Bakchova chrámu možno navštívit malé muzeum, mimochodem jediné v celém Baalbeku, které disponuje cennými místními nálezy.⁷³ Areál je také místem konání každoročního baalbeckého mezinárodního festivalu. Nedaleko od akropole, se pak nacházejí pozůstatky několika chrámů. „Venušina“, „Merkurova“ a chrámu „Múz“.

4.2 Akropole v raném a helénském období

Podle nedávných výzkumů se pod dnešní akropolí nacházela starověká osada tzv. Tell Baalbek, která se datuje do konce druhého tisíciletí př. n. l. Ve své práci profesor Kalayan, vedoucí restaurátorských prací v Baalbeku uvádí toto:

„Na obdélníkovém nádvoří, jižně od Jupiterova chrámu, nalezneme přírodní trhlínu asi padesát metrů hlubokou. Na spodku této trhlíny můžeme nalézt malý, ve skále vytesávaný oltář. Se vsí pravděpodobností, toto, bylo místem prvního uctívání. Předřímská výstavba je situována do střední části obdélníkového nádvoří a obsahuje pozůstatky z pozdního období druhého tisíciletí př. n. l. Toto místo bylo „Tell Baalbek“ (umělý vrch, obvykle místo kde bylo město), které se následně rozrostlo, tak jako ostatní Telly v údolí Beqaa.“⁷⁴

Jelikož tedy místo pro uctívání spočívalo na spodku trhlíny a bylo jen těžko přístupné, bylo potřeba vybudovat nový a větší oltář, který se bude nacházet mimo trhlínu, aby se kolem něho mohli věřící lépe shromažďovat a vykonávat oběti. Proto poblíž trhlíny bylo postaveno vyvýšené nádvoří s obětním oltářem, kolem kterého

---

⁷³ Viz. Příloha č. 43

⁷⁴ *“In the rectangular courtyard, to the south of the temple of Jupiter, there is a natural crevice about fifty metres deep. At the bottom of this crevice there is a small rock cut altar. In all probability this crevice was the centre of the first worship. Pre-Roman construction is confined to the middle part of the rectangular courtyard and contains remnants of the late second millennium B.C. The site was a tell (an artificial hill, usually the site of a city) which grew gradually like other tells of the Beqaa.”* (Kalayan, 1969; cit. In Ragette, 1980: 27)

vyrostly zdi uzavírající celý areál před vnějškem. Na východní straně pak bylo schodiště a vchod s párem věží, které budily impozantní dojem.⁷⁵ Ve fénickém období se zde taktéž nalézal chrám Baala – Hadada.⁷⁶

Po příchodu Řeků a následném připojení celé oblasti do ptolemaiovské říše byl Baalbek přejmenován na Héliopolis a jeho hlavní uctívané božstvo Baal – Hadad bylo ztotožněno se Sluncem. Celá dosavadní božská triáda Baal – Hadad, jeho choť Atargatis a jejich syn Adon byli spojeni se svými řeckými protějšky, jak je vysvětleno v kapitole 2. Původní chrám Baala – Hadada musel být zbořen ještě před příchodem Seleukovců.⁷⁷

Poté, co Seleukovci v roce 198 př. n. l. skutečně získali oblast s Baalbekem a upevnili zde svoji moc, plánovali k již existujícímu nádvoří s oltářem přidat budovu chrámu, která měla být navržena v helénském slohu.⁷⁸

Takový chrám by podle řecké tradice vypadal jako vyvýšená, zdobená a snadno viditelná svatyně obklopená sloupy, která by se nacházela západně od oltáře. Tato svatyně by pak měla spočívat na výšném podiu. Stavba však nebyla dokončena, kvůli invazi římského generála Pompeia, který v roce 64 př. n. l. obsadil oblast Fénicie a Baalbeku se svojí armádou. Jediné co bylo z plánovaného chrámu dokončeno, když do města vstoupili Římané, bylo právě ono vyvýšené podium.⁷⁹

---

⁷⁵ Viz. Příloha č. 6

⁷⁶ Ball, 2000: 39

⁷⁷ Hitti, 1980: 310 - 311

⁷⁸ Viz. Příloha č. 7

⁷⁹ Hitti, 2008: 28

5 Chrám Jupitera Héliopolského

5.1 Počátky římského období

Město Héliopolis se následně v roce 15 př. n. l. stalo součástí římské kolonie s centrem v Bejrútu, když do něj byla císařem Augustem umístěna posádka tvořená veterány ze dvou jeho legií. To dokládají i mince z jeho vlády, na nichž stojí „*Colonia Julia Augusta Heliopolis*“.⁸⁰ Tak byla započata romanizace Sýrie a Fénicie, která vyvrcholila přestavbou stávajícího nádvoří s oltářem a podiem v kolosální Jupiterův chrám. Tento záměr měl dva důvody. Prvním bylo posílit oddanost provincie tím, že se snadno ztotožní s Římany a jejich bohy (připomeňme náboženský synkretismus popisovaný v kapitole 3.2). Druhým bylo ohromit místní obyvatelstvo římskou velikostí a neporazitelností a ukázat mu, že jakýkoliv jeho odpor je marný.

5.2 Výstavba za císaře Augusta a Nera

Za vlády císaře Augusta (27 př. n. l. – 14 n. l.) byly zahájeny první stavební práce na Jupiterově chrámu. Ty se řídily převážně řecko - římskou tradicí, podle níž se měl chrám nacházet na vzdálenějším konci již existujícího obdélníkového dvora, který měl být podle plánů ještě rozšířen.⁸¹ Římští stavitelé pro základy chrámu využili již postaveného řeckého pódia a o několik metrů je navýšili pomocí terasy, která byla obklopena masivní kamennou zdí. Podium bylo taktéž rozšířeno směrem na jih, sever a západ. Jestliže by se nerozhodli rozšířit pódium, které zbylo po Řecích, šířka chrámu by činila pouhých 35 – 40 m. Římané však plánovali postavit co možná největší možný chrám, který by zastínil svojí velikostí všechny doposud postavené budovy.⁸²

Po rozšíření základů tak mohlo dojít ke stavbě, která měla délku 88 m a šířku úctyhodných 48 m a na základě těchto rozměrů byla všechna další plánování podřízena proporci a geometrickým pravidlům. Jako příklady uveďme třeba rozestupy

---

⁸⁰ Hitti, 1980: 310

⁸¹ Viz. Příloha č. 8

⁸² Ragette, 1980: 30

mezi sloupy, výšku chrámu, vzdálenost okolních budov, rozměry nádvoří před chrámem a další.⁸³

Dokončení Jupiterovy svatyně víme přesně, díky vzácně dochovanému nápisu na vrcholku jednoho ze sloupů. Je jím rok 60 n. l., kdy vládl císař Nero (37 – 68). Když byla takto ohromná svatyně dokončena, byla její cella lemována 54 žulovými sloupy s výškou více než 20 m.⁸⁴ Uprostřed vnitřních prostor chrámu se pak nalézalo vyvýšené adytum na němž stála zlatá socha Jupitera Heliopolského.

5.2.1 Výstavba podia a Trilitonu

Podle fénické tradice se k rozšíření podia nesmělo použít více než tři vrstev kamene, pravděpodobně kvůli hrozbě častých zemětřesení. Výsledkem toho byla 12 m vysoká terasa, jejíž největší dominantou je řada tří ohromných žulových kvádrů na severozápadní straně, které se nazývají Triliton či také „Div tři kamenů“.⁸⁵

Římským stavitelům se podařilo na svou dobu opravdové mistrovské dílo. Ti totiž na stavbu zmíněné stěny terasy použili nejdříve asi 400 tunové kamenné kvádry, na něž poté položili druhou vrstvu sestávající ze tří vytesaných vápencových kvádrů s rozměry 29 m x 4 m x 3,6 m o objemu přes 400 m³. Jejich hmotnost se odhaduje na 800 - 1000 tun a jsou sestaveny s takovou precizností, že se mezi ně nedá vsunout ani ostří nože.⁸⁶ Navíc byl v nedalekém lomu nalezen ještě čtvrtý, nedokončený kámen, který měl doplnit již stávající Triliton⁸⁷. Jeho je velikost 21,72 m x 4,8 m x 4,8 m. Objem činí asi 500 m³ a váha je odhadována na neuvěřitelných 1 200 tun. Tento kvádr je také nazýván jako „Kámen těhotné ženy“ či arabsky „Hajar el Hibla“ a jedná se o největší člověkem opracovaný monolit na světě.⁸⁸ Takto ohromné kusy kamene pozdějším pozorovatelům připadaly, jako by je snad na místo usadili samotní bohové. Tyto „kyklopské stavby“, jak jsou nazývány, však nejsou zas až tolik vzácné, jak by se mohlo zdát. Můžeme je nalézt i u dalších starověkých

---

⁸³ Tamtéž

⁸⁴ World Heritage Convention (UNESCO). *Baalbeck* [online]. [cit. 2014-07-25] Dostupné z: <http://whc.unesco.org/en/list/294>

⁸⁵ Viz. Příloha č. 46, 50

⁸⁶ Velká Epocha. *Tajemný Baalbek-záhada, jejíž osud zůstává nejasný* [online]. [cit. 2014-07-26] Dostupné z: <http://www.velkaepocha.sk/200609211166/Tajemny-Baalbek-zahada-jejiz-osud-zustava-nejisty.html>

⁸⁷ Viz. Příloha č. 31

⁸⁸ Ragette, 1980: 114

civilizací, například v Mykénské. Jsou k vidění i v Jeruzalémě, v Petře (jako tzv. „Boží bloky“) a také ve zdi jednoho z Baalových chrámů v pohoří Tartus.⁸⁹

5.3 Výstavba v období císaře Trajána a Hadriana

Roku 115 n. l. navštívil Héliopolskou svatyni římský císař Trajánus (98 – 117), známý pro svoji přestavbu Říma, aby konzultoval s místním orákulem své tažení proti Parthům. S ním měl město navštívit i jeho architekt Apollodóros z Damašku, známý pro své stavby v Římě (postavil např. Trajánův sloup a Trajánovo fórum), který přispěl k finální podobě rozestavěného Velkého dvoru nacházejícímu se před Jupiterovou svatyní.⁹⁰

Návštěvu Trajána u orákula zachycuje Makrobius ve svých spisech.

„Také císaře Trajána, když se chystal táhnout s vojskem ze Sýrie do Parthie, povzbuzovali jeho přátelé, kteří měli předchozí hlubokou zkušenost s tímto bohem (Jupiterem), aby se s ním poradil o výsledku chystaného tažení. Na otázku jestli uspěje, mu Bůh poslal prázdný list. Na otázku jestli se vrátí, mu poslal rozlámanou na kousky, centurionskou, révovou hůl.“⁹¹

A skutečně, při parthském tažení císař onemocněl a v roce 117 n. l. zemřel v provincii Kilíkie.

„Význam orákule se objasnil, když byly Trajánovy kosti po jeho smrti přeneseny do Říma, neboť císařovi pozůstatky připomínaly kousky vinné révy.“⁹²

Po Trajánově smrti nastupuje na císařský trůn Hadrian (117 – 138), jehož zálibou byla i architektura. Hadrian podle historiků navštívil Héliopolis kolem roku 130 n. l., kdy byl Jupiterův chrám již v plném provozu, ale ještě bylo potřeba dodělat časově a manuálně náročnou výzdobu vnějšku budovy. Bohužel, detaily interiéru

---

⁸⁹ Ball, 2000: 323, 378 + Příloha č. 51

⁹⁰ Ragette, 1980: 34

⁹¹ Macrobius, 2002: 202 - 203

⁹² Tamtéž

není možné zrekonstruovat, ale předpokládá se, že byly v typicky římském stylu se stojící sochou Jupitera Heliopolitana na vyvýšeném adytu.⁹³

Před chrámem, ve středu Velkého dvora byly v tomto období postaveny dvě stavby. První z nich byl přestavěný a o 3 m vyvýšený obětní oltář⁹⁴, který byl od nepaměti základním prvkem tohoto místa.⁹⁵

Druhou byla 17 m vysoká, krychlová věž, z níž dnes zbývají jen základy. Uvnitř věže se měly nalézat zdobené stropy, které měly návštěvníka ohromit svými motivy a schodiště, které bylo důmyslně oddělené pro plynulý výstup a sestup poutníků.⁹⁶ Na vrcholku pak věřící mohli pozorovat rituální obřady dějící se pod nimi a také se jim naskýtal skvělý pohled na Jupiterovu sochu v přední části chrámu. Umístění tak okázalé budovy v ose s chrámem bylo pro římskou architekturu nepředstavitelné a je dobrým důkazem silného orientálního vlivu na stavbu celého komplexu.⁹⁷

„Vskutku, pozorovat třpytivý obraz (Jupiterovy sochy, doplněno autorem) skrze široké, otevřené dveře, když se sluneční paprsky vycházejícího slunce prodírají skrze temnotu místnosti chrámu, jistě muselo být vyvrcholením pro poutníka (a celou jeho pouť, doplněno autorem).“⁹⁸

5.4 Výstavba v období „zlatého věku Sýrie“

Na konci vlády císaře Hadriana se stal jeho nástupcem pečlivě vybraný Antonius Pius (138 – 161 n. l.) a pro Sýrii nastal zlatý věk míru a prosperity. V tomto období byla započata stavba menšího chrámu tzv. „Bakchova“, kterému bude věnována samostatná kapitola.

---

⁹³ Ragette, 1980: 34

⁹⁴ Viz. Příloha č. 27

⁹⁵ Matteson Carolanne. *Baalbek: Politics and Power in Roman Temples* [online]. [cit. 2014-08-02] Dostupné z: http://www.academia.edu/1201783/Baalbek_Politics_and_Power_in_Roman_Temples

⁹⁶ Viz. Příloha č. 9

⁹⁷ Ministry of Tourism. *Baalbeck* [online]. [cit. 2014-08-03] Dostupné z: <http://www.mot.gov.lb/Content/uploads/Publication/120806024713138~Baalbeck%20English.pdf>

⁹⁸ „Indeed, the observation of the glittering image through the wide, open door, when the rays of the rising sun were penetrating the darkness of the cella, must have been the climax of a pilgrimage“ (Ragette, 1980: 35)

Proto se raději přesuňme k neustále pokračující stavební činnosti na Velkém dvoře, na jehož obvodu byly postaveny arkády s klenutými oblouky a střechou, která byla podepřena 84 sloupy.⁹⁹ Tyto sloupy byly malým římským architektonickým zázrakem, protože na rozdíl od ostatních starověkých sloupů, které byly sestaveny z několika menších kusů vrstvených na sebe, byly tyto vytesány z jednoho kusu žuly, načervenalé barvy, která byla těžena v lomech v dalekém Asuánu (Egypt) a jen jejich přeprava do Baalbeku musela být velkolepým počinem hodným obdivu, protože po jejich opracování v Asuánu byly sloupy dopraveny po Nilu k moři. Z Egypta byly lodí převezeny na fénické pobřeží a odtud pak byly vytaženy do hor až do Baalbeku.¹⁰⁰

Pod Velkým dvorem také postupně vznikaly klenuté podzemní prostory pro rituální obřady, ubytování poutníků a i jako skladovací prostory.¹⁰¹ Některé z těchto komor byly dokonce více než 100 m dlouhé.¹⁰²

S novým císařem Septimem Severem (193 – 211) byla v roce 195 n. l. provedena reorganizace syrské provincie a v jejím rámci byl městu udělen titul *Jus Italicum*. Nastal vrcholný věk pro Héliopolis a jeho chrám, který byl dokonce ražen na mincích.¹⁰³ V důsledku povýšení mezi římská města, gradují i stavební práce a do tohoto období spadá i vystavění kruhového „Venušina chrámu“ (o něm v samostatné kapitole) a především stavba adekvátního vchodu tzv. „Propylea“ pro tak majestátní akropoli, na níž se dosud vstupovalo skrze obyčejnou bránu.

Stavba Propylea trvala desítky let, během nichž se u vlády vystřídal několik císařů. Byla dokončena až v období Filipa Araba (244 – 249), což dokládají mince, které nechal k této příležitosti razit.¹⁰⁴ Filipovým hlavním přínosem je ovšem jeho rozhodnutí vystavět zastřešené, hexagonální (šestiúhelníkové) nádvoří¹⁰⁵, které by oddělovalo Propyleum s Velkým dvorem.

---

⁹⁹ Ministry of Tourism. *Baalbeck* [online]. [cit. 2014-08-03] Dostupné z: <http://www.mot.gov.lb/Content/uploads/Publication/120806024713138~Baalbeck%20English.pdf>

¹⁰⁰ Camp, 1977: 189

¹⁰¹ Viz. Příloha č. 32

¹⁰² Hitti, 1951: 315

¹⁰³ Viz. Příloha č. 2

¹⁰⁴ Viz. Příloha č. 10

¹⁰⁵ Viz. Příloha č. 30

Vysvětlení k tomuto kroku je, že Filip pocházel z Hauránu a byl jistě ovlivněn i místní náboženskou tradicí. Proto mu nepřišlo vhodné, aby bylo návštěvníkovi přístupno tak veliké sakrální místo ihned po jeho průchodu branou. Z toho důvodu přikázal postavit jakousi „nárazníkovou zónu“ v podobě právě onoho šestiúhelníkového nádvoří. Nemohl zvolit lépe, protože šestiúhelník je, tak jako třeba kruh či osmiúhelník, jedním z geometricky nejvyváženějších tvarů a návštěvníka přirozeně nutí zastavit se a zpomaluje tak jeho přechod z profánního prostoru do sakrálního. Tento, pro římskou architekturu zcela unikátní stavební prvek, je dalším jasným důkazem orientálního vlivu na římské stavitelství.¹⁰⁶

Poslední zajímavostí, kterou Filip vtiskl do podoby komplexu, bylo umístění jakéhosi ceremoniálního, veřejně přístupného, polokruhového náměstíčka před Propyleum. To bylo ohraničeno nízkou zdí s kamennými lavicemi a mimo jiné i propracovaným odtokovým systémem. Díky tomu se celá akropole rozšířila o dalších 17 m a dosáhla tak celkové délky 340 m.¹⁰⁷

Z dalšího období je doloženo hlavně konání her v rámci Héliopolského festivalu, při jehož příležitosti nechal razit císař Valerian (253 – 260) se svým synem Gallienem (253 – 268) mince. Na nich byl nápis: „*Testamen Sacrum Caperolinum Oecomenicum Isselasticum Heliopolitanum*“ znamenající „*Svaté Kapitolské Hry Všeobecného Heliopolského Festivalu*.“¹⁰⁸

---

¹⁰⁶ Ragette, 1980: 39

¹⁰⁷ Tamtéž

¹⁰⁸ „*The Holy Capitoline Games of the Universal Heliopolitan Festival*“ Zdroj: Tamtéž

6 Bakchův chrám¹⁰⁹

Nejprve je nutno zdůraznit, že tzv. „Bakchův chrám“ je sice nejrozšířenější označení, ale nejisté, protože se nezachovaly žádné písemné záznamy o chrámovém kultu a socha hlavního boha byla zničena.¹¹⁰ Ačkoliv tedy nevíme, komu byl chrám určen, tak mezi dnešními badateli panuje shoda na tom, že chrám **nebyl** zasvěcen bohu nespoutaného veselí.¹¹¹ Jistě však víme to, že „Bakchův chrám“ je nejlépe zachovalou památkou v celém Baalbeku a je jedním z nejlépe zachovalých římských chrámů vůbec.¹¹² Představme si, předtím než začneme s jeho popisem, nejprve několik nejrozšířenějších teorií, které se k funkci chrámu vztahují.

6.1 Teorie „Bakchova“ chrámu

I když dnes již víme, že chrám zřejmě nebyl zasvěcen Bakchovi, nebude na škodu si v krátkosti představit i tuto teorii.

Prvním kdo přisuzoval chrám Dionýsovi (čili Bakchovi) byl německý archeolog Otto Puchstein. Svoji teorii založil na rytinách kolem chrámových dveří, celkově rozšířeném motivu vinné révy a zvláště pak na dvou poškozených reliéfech, které měly podpírat vchod na adytum. Na prvním mělo být vyobrazeno narození Dionýsa, jeho následné předání Hermovi Diem a nakonec malý Dionýsus sedící na malém panterovi mezi tančícími satyry a bakchantkami¹¹³. Na druhém měl být vyobrazen Dionýsos rozlévající víno mezi skupinku lidí a v okolí měly tančit bakchantky se satyry.¹¹⁴ Avšak tato teorie je vyvracena jinými skutečnostmi.

6.2 Teorie „Merkurova“ chrámu

Nad branou vedoucí do chrámu bylo nalezeno vyobrazení orla držícího ve svých spárech Caduceus tzv. „Hermovu hůl“, která je symbolem Merkura (řeckého

---

¹⁰⁹ Viz. Příloha č. 35, 36

¹¹⁰ Jedinou dochovanou sochou z chrámu je socha sedící bohyně, kterou nalezneme v Osmanském muzeu v Konstantinopoli. Zdroj: Ragette, 1980: 44

¹¹¹ Ball, 2000: 42

¹¹² Hitti, 1951: 313

¹¹³ Bakchantky byly známy taktéž jako menády a jednalo se o smyslné a vášnivé ženy, které se oddávaly extatickým tancům na Bakchových slavnostech. (Převzato z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/bakchantka>)

¹¹⁴ Ragette, 1980: 43

Hermese). Merkur byl také co v důležitosti druhý v římské triádě, hned za Jupiterem a měl by mít jistě impozantnější chrám než ten, který mu je doposud přisuzován. Avšak to je právě jedním z hlavních důvodů, proč se pravděpodobně nejedná o Merkurův chrám, protože ten měl jemu zasvěcený chrám postavený na nedalekém vrcholku kopce Šejka Abdalláha.¹¹⁵

6.3 Teorie „kultu Slunce“ a „kultu plodnosti“

A nakonec jsou zde dvě teorie kultu. První říká, že chrám byl zasvěcen kultu Slunce, než - li přímo konkrétnímu božstvu a měl by být proto nazýván chrámem Slunce. Toto tvrzení podporuje i hojnost čistě symbolické výzdoby a také to, že takový kult v Héliopolis skutečně fungoval (viz. kapitola 3) a je tedy logické, že poté, co byl proces římského náboženského synkretismu dokončen, bylo potřeba vybudovat ještě jeden chrám, který by byl zasvěcen pravděpodobně celé Héliopolské triádě, než konkrétním bohům jako je Bakchus, Atargatis a další.¹¹⁶

Druhou z teorií je, že chrám byl určen k uctívání kultu plodnosti, který byl v celém regionu vyznáván po dobu několika tisíciletí před příchodem Řeků. Pro tuto teorii mluví fakt, že Dionýsos (čili Bakchus) byl nejen bohem vína, ale i bohem úrody a plodnosti, což by vysvětlovalo mnoho vyobrazených symbolů, které dřívější badatele vedly k přisuzování chrámu Bakchovi, avšak nenapadlo je, že by se mohlo jednat jen o symbolické vyjádření jednoho kultu, který byl, ve stručnosti řečeno, založen na setbě, stvoření (růstu), sklizni a hodování, což mělo symbolicky vyjadřovat právě přírodní cyklus a také koloběh života. Samotná podstata kultu by pak nabízela především mystický, individuální zážitek pro své členy a jeho součástí mohlo být i určité zasvěcovací období.¹¹⁷ Druhou indicií o správnosti tohoto tvrzení je, že stavba chrámu byla zaplácena převážně z peněz okolních měst, což by svědčilo spíše o zájmu místních obyvatel na stavbě chrámu než o zájmu říše, která by v tomto případě preferovala výstavbu sobě bližšího chrámu Slunce. K tomuto tvrzení nás vede nález jedné ze stropních desek, na níž je znázorněno patronační

---

¹¹⁵ Ball, 2000: 42

¹¹⁶ Tamtéž

¹¹⁷ Ragette, 1980: 42-44

božstvo města Antioch. Taková čest pro umístění svého symbolu jistě nebyla zadarmo a vyžadovala značného finančního příspěví na stavbě chrámu.¹¹⁸

Pro obě teorie je společné to, že Bakchův chrám měl sloužit především uzavřeným, více mystickým a individuálním bohoslužbám, než tomu bylo u Jupiterova chrámu, jehož kult byl určen spíše masovému uctívání s množstvím rituálních obětí na oltáři před ním. Navíc Bakchův chrám měl vlastní, samostatnou přístupovou cestu.¹¹⁹¹²⁰

Jak je vidět z tohoto stručného výčtu, existuje hned několik vysvětlení účelu chrámu a asi navždy zůstane ne zcela jasné, proč byl uskutečněn tak nákladný projekt, jakým dozajista stavba nového chrámu byla.

6.4 Výstavba a architektura Bakchova chrámu

Stavba Bakchova chrámu byla započata za vlády římského císaře Antonia Pia v polovině 2. století n. l., kdy byl dokončen, se ale můžeme jen domnívat. Chrám je menší než Jupiterova svatyně. To proto, aby byl zachován kontrast mezi všemocným Jupiterem, pánem nebes a jeho dětmi, ostatními bohy. I tak je ovšem se svou délkou 66 m, šířkou 35 m a výškou 31 m¹²¹ impozantní budovou¹²², která je větší než známý Aténský Partheon.¹²³ Celá stavba spočívá na plošině vysoké 5 m, na kterou vede 33 schodů. Chrám obklopovalo celkem 42 hladkých,¹²⁴ korintských sloupů (15 na každé z bočních stran a šest vpředu a vzadu) z nichž 19 stojí dodnes. Jejich výška je o trochu menší než u sloupů Jupiterova chrámu. „Pouhých“ 19, 5 m a skládají se ze tří částí, které jsou k sobě tak mistrovsky spojeny, že se mezi ně dodnes nedá vložit ani list papíru. Na jejich vrcholku pak spatříme bohatě zdobené sloupové hlavice.¹²⁵

---

¹¹⁸ Ragette, 1980 43

¹¹⁹ Viz. Příloha č. 29

¹²⁰ Warwick, 2000: 42

¹²¹ Quizlet. *Temple of bakchus* [online]. [cit. 2014-08-10] Dostupné z: <http://quizlet.com/15476196/temple-of-bacchus-flash-cards/>

¹²² Viz. Příloha č. 19

¹²³ Ragette, 1980: 104

¹²⁴ Viz. Příloha č. 42

¹²⁵ Viz. Příloha č. 37, 41

U vstupu do vnitřních prostor chrámu každého zaujme zdobená vstupní brána¹²⁶ široká 6,5 m a vysoká necelých 13 m.¹²⁷ Je složena z devíti obrovských kamenů. Šest z nich tvoří zárubeň a zbylé tři překlad brány.¹²⁸ Zdobení kolem vchodu je velmi propracované a mezi motivy najdeme vytesané trsy obilí, hrozny, vlčí máky, vinnou révu, ale i kufické nápisy zanechané Araby.¹²⁹ Ve spodních částech jsou k nalezení dokonce vyobrazení džinů, kteří se skrývají mezi propletenými listy révy.¹³⁰ Toto prostranství před chrámem bylo pravděpodobně opatřeno oltářem, který byl využíván pro obřadní a obětní účely, jež byly prováděny především při východu Slunce, když sluneční paprsky probleskovaly skrze vchod umístěný na východní stranu na sochu boha skrytou do té doby ve tmě chrámu.¹³¹

Zmíněnou branou vstoupíme do vnitřních prostor chrámu¹³², které jsou rozděleny na dvě části. Interiéry¹³³ jsou, netypicky pro římskou architekturu, ještě zdobenější, než venkovní prostory a nejsou zde žádná okna ani jiné přístupy pro světlo, což pravděpodobně podporovalo fantazii a pocit tajemna věřícího, který právě přišel ze sluncem zalitého vstupu. Každá ze stran cely je lemována šesti nádhernými sloupy. Ty jsou na rozdíl od těch, co zvenku podpírají celý chrám nižší, vroubkované, červeno-zlatě zbarvené a mají vrcholky z mosazi. Jejich podstavce jsou pak vytesány z místního vápence tak jako většina památek v komplexu. Mezi sloupy se nachází dvě, nad sebou umístěné řady výklenků. Spodní řada je obloukového tvaru, zatímco řada nad ní je opatřena trojúhelníkovitou stříškou. Kdysi na nich musely být i podstavce se sochami.¹³⁴

Na západním konci haly se nacházelo to nejdůležitější; vyvýšené adytum s několikastupňovým schodištěm pro přístup.¹³⁵ Na něm spočívala socha boha, zahalená v dýmu kadila. Na toto nejsvatější místo byl vstup věřícím přísně zakázán,

---

¹²⁶ Viz. Příloha č. 38

¹²⁷ Ragette, 1980: 47

¹²⁸ Life in the Holy Land. *Baalbeck, Bacchus Temple* [online]. [cit. 2014-08-07] Dostupné z: http://www.lifeintheholylan.com/baalbek_bacchus_temple.htm

¹²⁹ DeForest, 1852: 358

¹³⁰ Life in the Holy Land. *Baalbeck, Bacchus Temple* [online]. [cit. 2014-08-07] Dostupné z: http://www.lifeintheholylan.com/baalbek_bacchus_temple.htm

¹³¹ Ragette, 1980: 49

¹³² Viz. Příloha č. 11

¹³³ Viz. Příloha č. 39

¹³⁴ Viz. Příloha č. 12

¹³⁵ Viz. Příloha č. 40

byl to vlastně takový chrám ve chrámu a jedná se o další typicky orientální architektonický prvek. I přesto, že Bakchův chrám byl menší než chrám Jupiterův, snažil se tento svůj „handicap“ dohnat především pomocí bohaté výzdoby. Neméně důležitým byl také pečlivý výběr materiálu, soulad barev, tvarů a proporcí všech doplňků.¹³⁶ Ragette k tomu dodává:

„Takovýto umělecký přístup s nádechem baroka, byl tak vzdálen od klasického řeckého stylu, jehož bylo znovu dosaženo, až velkými mistry v období vrcholné a pozdní renesance. Bakchův chrám reprezentuje pro řecko - římskou architekturu mimořádný a vzácný okamžik, kdy byl kladen důraz jak na vnější, tak i na vnitřní podobu stavby, čehož již nebylo dosaženo u žádné z dalších antických staveb, jakými byly například řecký Partheon, římský Pantheon nebo Hagia Sophia (upraveno autorem).“¹³⁷

---

¹³⁶ Ragette, 1980: 50

¹³⁷ „(...) A Baroque touch, an artistic attitude far different from that of the classical Greeks and not achieved again until the great masters of the High – and Late – Renaissance. The Temple of Bacchus represents the remarkable moment of classical architecture where exterior and interior are of equal importance, a condition achieved neither by the exquisite exteriors of Pericles nor the great interiors of antiquity, such as the Pantheon or Hagia Sophia.“ (Tamtéž)

7 Ostatní chrámy

Nepříliš daleko, asi 200 m od Jupiterova a Bakchova chrámu jihovýchodním směrem, nalezneme pozůstatky chrámového komplexu sestávajícího původně z „chrámu Múz“ a „Venušina chrámu“. „Merkurův chrám“ pak nalezneme, jak shlíží na Baalbek z vrchu Šejka Abdalláha vzdáleného několik kilometrů od akropole. Jako u předchozích chrámů nemáme téměř žádné písemné zdroje o těchto stavbách a taktéž je velmi diskutabilní jejich pojmenování.

7.1 Venušin chrám

Pojmenování chrámu po bohyni Venuši je založeno na objevené výzdobě z několika vnějších výklenků, na kterých byly vyobrazeny motivy lastur a holubic, jež byly jejími symboly. Druhým vodítkem je, že Venuše vhodně zapadá do schématu triády Heliopolských bohů: Jupiter (Zeus), Venuše (Afrodité) a Bakchus (Dionýsos).¹³⁸ Avšak podle Balla byl chrám zasvěcen úplně jinému božstvu. A to bohyni štěstí a náhody Tyché, která byla taktéž opatrovnickým božstvem města a chrám by se tak spíše měl označovat jako chrám Štěstí (či Fortuny).¹³⁹ Jak je patrné, panuje stále mnoho nejasností, komu byly chrámy v Baalbeku zasvěceny.

Budova Venušina chrámu byla postavena v průběhu 3. století n. l. a od ostatních baalbeckých chrámů se na první pohled velmi liší. Je mnohem menší. Má podkovovitý tvar (chrámy v akropoli mají tvar obdélníkovitý) a jeho vchod směřuje místo na východ, na Propyleum, které je severním směrem. K chrámu vedlo široké schodiště, po němž jsme vystoupali k samotnému chrámu, který stál na obdélníkové základně. Kolem něj byl sloupový ochoz v korintském stylu tvořený tuctem sloupů, z nichž čtyři byly rozmístěny kolem zádní části. Zbylých osm se nacházelo vpředu, kde podpíraly vchod.¹⁴⁰ Uvnitř chrámu se pak nalézala dvě patra sloupořadí. Vrchní bylo tvořeno korintskými sloupy a spodní sloupy jónskými. Mezi sloupy se v obou patrech nacházely výklenky s podstavci, na nichž byly umístěny sochy. Spodní řada těchto výklenků byla nahoře zakončena spojitým kladím, zatímco vrchní výklenky nesly

---

¹³⁸ Ragette, 1980: 52

¹³⁹ Ball, 2000: 42; Ministry of Tourism. *Baalbeck* [online]. [cit. 2014-08-03] Dostupné z: <http://www.mot.gov.lb/Content/uploads/Publication/120806024713138~Baalbeck%20English.pdf>

¹⁴⁰ Viz. Příloha č. 13

zakončení v podobě kruhové či trojúhelníkovité stříšky.¹⁴¹ Socha hlavního boha pak stála na jednoduchém podstavci uprostřed haly. Adytum, tak typický orientální konstrukční prvek v tomto chrámu zcela chybí a v klíčových aspektech se tedy „Venušin chrám“ více podobá římskému Pantheonu, než chrámům stojícím na akropoli.¹⁴²

Během byzantského období se z chrámu stal křesťanský kostel zasvěcený mučednici svaté Barbaře, která je dodnes patronkou města Baalbek.¹⁴³ Podle jedné z legend byla svatá Barbara dcerou héliopolského hodnostáře Dioscoruse, který stále věřil v pohanská božstva. Když zjistil, že se jeho dcera nechala pokřtít, rozhodl se jí v návalu hněvu zabít. Avšak po svém činu byl okamžitě zabit bleskem. A tak se dodnes lidé modlí ke svaté Barbaře, aby je ochránila před blesky.¹⁴⁴ Díky tomu, že kostel byl užíván po dlouhá staletí, což dokazují nepatrné stopy křížů na vnitřních stěnách, je chrám celkem dobře zachovalý.¹⁴⁵

7.2 Chrám „Múz“

Chrám Múz byl objeven během nedávných výzkumů v oblasti baalbecké akropole. Tento chrám pochází podle výzkumů ze začátku 1. století n. l. a je tak starší než Venušin chrám, který zčásti stojí na jeho podiu. Pojmenování stavby jako „chrámu Múz“ (devět představitelů různých odvětví umění a vědění)¹⁴⁶ je odvozeno od nálezů nápisu z jižní strany podia Venušina chrámu, na němž je psáno: „1. září Seleukovského roku 742 (430 n. l.) ctihodný občan Baalbeku, Lupus, zaplatil výstavbu odtokových kanálů na tomto místě, aby ochránil zdivo **múz** (zvýrazněno autorem).“¹⁴⁷

---

¹⁴¹ Viz. Příloha č. 14

¹⁴² Ragette, 1980: 54 - 60

¹⁴³ Ministry of Tourism. *Baalbeck* [online]. [cit. 2014-08-03] Dostupné z: <http://www.mot.gov.lb/Content/uploads/Publication/120806024713138~Baalbeck%20English.pdf>

¹⁴⁴ Livius. *Baalbeck (Heliopolis)* [online]. [cit. 2014-08-10]. Dostupné z: http://www.livius.org/ba-bd/baalbek/baalbek_t_venus.html

¹⁴⁵ Businský, 1936: 33 - 35

¹⁴⁶ Viz. Příloha č. 52

¹⁴⁷ „ This incription relates that on the first of September in the Seleucian year 742 (A.D. 430) the very admirable Lupus, one of citizens of Baalbek, had paid for the construction of underground drainage channels in this area, to protect the enclosure of The Muses.“ (Ragette, 1980: 63)

Chrám je pozoruhodný tím, že se jednalo o jednoduchou stavbu (oproti třeba chrámu Jupitera), která se skládala pouze z cely obklopené sloupy. Terasu tvořily čtyři samostatné sloupy ve dvou řadách a na každé ze stran cely bylo šest sloupů částečně vyčnívajících ze zdi. To přidalo stavbě na odolnosti a zpevnilo ji.¹⁴⁸ Takový typ staveb je nazýván pseudo-peripterální a byl velmi oblíbený v západní části Římské říše právě kolem 1-2 století n. l. Dalšími památkami postavenými v tomto slohu jsou například Portonův chrám v Římě nebo Maison Carrée v Nimes.¹⁴⁹

7.3 Merkurův chrám

Merkurův chrám, z něhož se krom 12 m širokého a do kamene vytesávaného schodiště vedoucího k němu nic nedochovalo, byl postaven na kopci Šejka Abdalláha jižně od města. V okolí byly nalezeny části sloupů a stručné nápisy odkazující na Merkura. Hlavní indicií pro nás proč si myslet, že to byl zrovna Merkurův chrám, jsou mince ražené Filipem Arabem, na nichž je vyobrazeno Peripterum s Merkurovým znakem Caduceem (Hermova hůl), ke kterému vede schodiště.¹⁵⁰

---

¹⁴⁸ Tamtéž

¹⁴⁹ Livius. *Baalbeck (Heliopolis)* [online]. [cit. 2014-08-10]. Dostupné z: http://www.livius.org/ba-bd/baalbek/baalbek_t_venus.html

¹⁵⁰ Zdroj Ragette, 1980: 64-65

8 Byzantský a Arabský Baalbek

Se zrovnoprávněním křesťanství a jeho následným uzákoněním císařem Theodosiem jako oficiálního náboženství Byzantské říše, upadly dosavadní pohanské kultury v nemilost a byly zakázány. To bylo příčinou, že stavební práce na héliopolských chrámech byly náhle zastaveny. Chrámy byly postupem času uzavřeny a přestavěny na kostely. Křesťany bylo zničeno i nespočet soch, které vyobrazovaly různě důležité bohy a bohyně, císaře a generály.

Podle Paschalovy kroniky císař Konstantin, který přestoupil na křesťanskou víru, dal na radu Eusebia z Kaisareie postavit kostel v Héliopolis. Zajímavostí je i incident, který se udál taktéž ve městě Héliopolis.

„Křesťanští fanatici se snažili zastavit pohanské uctívání, a tak Rabbula, pozdější biskup Edesský, se vypravil do Baalbeku, města pohanů, doprovázen Eusebiem, aby zničili pohanské modly v chrámech. Ale málem se z nich stali mučedníci, protože byli zbiti do bezvědomí a následně svrženi dolů po hlavním chrámovém schodišti.“¹⁵¹

Císař Theodosius I. nechal rozbořit část Jupiterova chrámu, oltář a krychlovou věž na Velkém dvoře, aby mohl materiál z nich použít na stavbu nové křesťanské baziliky. Ale ani poté, co byla akropole proměněna v křesťanskou svatyni¹⁵², nezmizelo z Héliopolis uctívání pohanských božstev a město stále bylo centrem pohanství své doby, jak opakovaně zmiňují křesťanští autoři ve svých dílech. Například Michael Syrus píše, jak byl chrám v Héliopolis zasažen bleskem a zapálen, přičemž shořela i jeho modla uvnitř. Následný popis budovy odpovídá Bakchovu chrámu a dokazuje tak, že v tomto období byl Bakchův kult stále aktivní.¹⁵³

V době, kdy byly pohanské chrámy uzavřeny, byly po částech rozebírány a jejich kameny používány při stavbě dalších staveb. Říká se, že nejceněnější sloupy

---

¹⁵¹ „Christian fanatics tried to stop pagan worship and we read of Rabbula, later bishop of Edessa, going to Baalbek, city of the heathen, accompanied by Eusebius, to destroy the idols in the temples. However they almost suffered martyrdom by being beaten unconscious and thrown down the huge flight of stairs.“ (Ragette, 1980: 68)

¹⁵² Viz. Příloha č. 17

¹⁵³ Ragette, 1980: 71

z asuánské načervenalé žuly byly použity císařem Justiniánem I. pro stavbu velkolepé baziliky Hagia Sofia.¹⁵⁴

V roce 637 n. l. získali Héliopolis muslimové a město vstoupilo do islámského období. V době křížových výprav jsou již chrámy zavřené a pobořené. Arabové tedy využívají toho, co z nich zbylo, k tomu aby přestavěli celou akropoli na opevněnou vojenskou pevnost nazývanou Qal'ea.

8.1 Theodosiova Bazilika¹⁵⁵

Bazilika byla postavena za vlády byzantského císaře Theodosia I., na místě, kde stával obětní oltář, krychlová věž a část Jupiterova chrámu, jejichž materiál byl použit ke stavbě této baziliky, která byla zasvěcena svatému Petrovi.

Stavba měla délku 63 m, šířku 36 m a stála na podiu ve výšce 2 m nad úrovní dvora. Skládala se z hlavní lodi uprostřed a dvou bočních lodí od sebe navzájem oddělených třemi velkými oblouky.¹⁵⁶ Vchod do baziliky byl situován na východ a na jejím konci (na západní straně) byly tři apsidy, které se zařezávaly do vrchní části schodiště Jupiterova chrámu.

Nedlouho po dostavbě baziliky bylo na popud ortodoxních křesťanů změněno umístění vchodu do budovy na opačnou stranu, než kde doposud byl. Křesťanští stavitelé tak přemístili vchod z východní strany na západní stranu budovy a původní apsidy musely být odstraněny, jako i schody vedoucí na Jupiterův chrám. Nová apsida pak mohla být postavena na východní straně kostela, jak přikazovala ortodoxní tradice. Také hexagonální nádvoří se dočkalo změny a bylo zastřešeno dřevěnou střešou, která měla pyramidovitý tvar a průměr asi 37 m.¹⁵⁷

V islámském období byla bazilika po nějakou dobu využívána jako palác, ale její další osud je již neznámý a do dnešních dnů se bazilika nezachovala.

---

¹⁵⁴ Tamtéž

¹⁵⁵ Viz. Příloha č. 15

¹⁵⁶ Viz. Příloha č. 16

¹⁵⁷ Ragette, 1980: 69 - 71

8.2 Qal'ca¹⁵⁸

Qal'ca (arabsky pevnost) vznikla opevněním bývalé chrámové akropole a později i „Bakchova“ chrámu za muslimské nadvlády a tak postupem času vznikla obrovská pevnost obklopená vodním příkopem. První zmínky o ní pocházejí z doby, kdy halabský vladař Zengi, zaútočil v roce 1139 n. l. na Baalbek. Toho času byl Jupiterův chrám přeměněn na citadelu, která po dva měsíce odolávala Zengiho útoku. Nakonec se obránci vzdali pod slibem, že jim bude umožněn odchod a obyvatelům nebude ublíženo. Do dějin tato porážka vešla proto, že Zengi svůj slib porušil a obránce pobil, navíc mnoho místních mužů a žen odvedl do otroctví. V dalších letech vládl jeho syn Nur - al - Din (1153 – 1174), který opravil citadelu a nechal obehnat celé město zdí. Dalších několik desetiletí bylo ve znamení bojů s křižáky a město spravoval Saladinův pobočník, emír Izz al- Din Farrukhšah a následně jeho syn, který dal rozšířit citadelu a postavil dvě obranné věže.¹⁵⁹ Nejvýznamnější pak bylo období po mongolském vpádu, kdy Baalbek ovládli Mamlúkové. Ti stavěli systém strategických pevností a Qal'ca, nacházející se na akropoli, vysoko nad okolním terénem se silnými zdmi kolem, byla perfektním místem pro takovýto počín. A tak byla brzy přeměněna na impozantní pevnost s početnou posádkou.¹⁶⁰ Do dějin pevnosti se posléze nejvíce zapsal mamlúcký sultán Al - Ašraf Chálil (1290 – 1293), který rozšířil pevnost o Bakchův chrám, postavil kasárna pro vojáky, z podzemních prostor udělal skladiště a především postavil velkou obrannou věž. Také změnil vchod, který umístil na jihozápadní cíp pevnosti a nechal zbořit široké schodiště, po kterém se původně přicházelo na akropoli. Materiálem ze schodiště pak nechal zazdít původní vchod, Propyleum, ze kterého ještě odstranil dekorace, aby zamezil možnosti, že by útočníci vyšplhali přes zdi. O století později přidal sultán Barquq (1382 -1393) k pevnosti hluboký vodní příkop a chodby, které vedly ke střeleckým a dělovým postům tzv. kasematům. V roce 1517 se Baalbek stal součástí Osmanské říše a pevnost byla opuštěna.¹⁶¹ Tím končí na několik století jakákoliv činnost na akropoli.

---

¹⁵⁸ Viz. Příloha č. 18

¹⁵⁹ Viz. Příloha č. 44

¹⁶⁰ Ragette, 1980: 73-76

¹⁶¹ Ragette, 1980: 78-79

9 Závěr

V této bakalářské práci byly podrobně shrnuty základní teoretické poznatky týkající se historie, náboženství a architektury Baalbeckého chrámového komplexu. V průběhu práce jsme tak prošli obdobím několika tisíc let, od nejranějších počátků osídlení, až po moderní historii. Místní chrámový komplex je bez veškerých pochyb jedním z nejvýznamnějších a taktéž nejzachovalejších starověkých míst na Předním východě a může se pyšnit kolosálními pozůstatky římských chrámů, které nechávají i dnešní návštěvníky stát v tichém úžasu. Je s podivem, že toto místo nebylo ještě objeveno cestovním ruchem a mnoho z návštěvníků Libanonu dává raději přednost návštěvě jiných, méně kolosálních památek.

Velmi zajímavou, ač složitou a nejistou součástí práce, je otázka náboženství, která je i pro odborníky v tomto oboru značně matoucí. Navíc jakékoliv historické zmínky jsou velmi skrovné a dodnes nevíme jistě, komu vlastně byla většina z chrámů v komplexu zasvěcena. Jak bylo popsáno v kapitolách věnujícím se náboženství, byl Baalbek jakýmsi kotlem, v němž se mísily různorodé náboženské představy mnoha národů a které byly nakonec vydestilovány pod vedením Římanů do kultu boha Slunce, který nakonec infiltroval celou Říši římskou i samotné její srdce, Řím.

Můžeme předpokládat, že další nálezy s nesmírnou výpovědní hodnotou, o kterých zatím ještě ani nevíme, čekají na své nalezení, protože současná baalbecká moderní zástavba stojí v místech, kde kdysi stával i starověký Baalbek. Nejen já si však myslím, že by bylo velmi složité vysvětlit široké veřejnosti použití nesmírných finančních prostředků k tomu, aby mohly být odkryty pozůstatky starověkého římského osídlení, které leží v asi čtyřmetrové hloubce pod úrovní současné zástavby. Taktéž by bylo nutno sáhnout k nepopulárnímu vyvlastňování půdy místních rezidentů a jejich následnému stěhování. A to si asi žádná vláda na světě, krom totalitních režimů, nemůže dovolit.

Věřím, že moje bakalářská práce poskytla čtenářům ucelený obraz o historii, podobě a funkci chrámů nacházejících se v Baalbeku, které jsou ohromujícím důkazem bohatství, moci a úsilí, kterým Římské impérium ve svém vrcholném období disponovalo. Tyto chrámy skutečně stojí za byť i jen krátkou návštěvu.

10 Slovníček pojmů a zkratek

Adytum = Vnitřní svatyně či posvátné místo, na které měla veřejnost vstup zakázán

Akropole = Opevněný posvátný okrsek umístěný na nejvyšším místě města.

Apsida = jedná se o půlkruhový výklenek s oltářem typický pro křesťanské kostely

Cella = Vnitřní místnost chrámu

Exedra = Prostorný výklenek uvnitř budovy, často půlkruhového tvaru

Kalathos = Ovocný koš liliovitého tvaru často užívaný ve starověkém umění jako symbol božství a plodnosti

Kasemat = Prostorné chodby pro přístup k dělovým a střeleckým komorám. Mohly sloužit také jako kasárna či skladiště

Kladí = Vodorovný překlad spočívající na vrcholku sloupů

Peripterum = řecký chrám, který stál ve středu a byl obklopen sloupy

Podium = Vyvýšené místo

Profánní = světský, nenáboženský

Propylea = monumentální zdobený vchod sloužící ke vstupu na akropoli.

Sakrální = bohoslužebný, svatý, posvátný, chrámový

např. = například

tzv. = tak zvaný

př. n. l. = před naším letopočtem

n. l. = našeho letopočtu

11 Použitá literatura

Baalův cyklus. Překlad Alexander Petr Nymburg. Brandýs n.L. [i.e. nad Labem]: Dar Ibn Rushd, 2008, 46 s. ISBN 978-808-6149-462.

BALL, Warwick. *Rome in the East: the transformation of an empire*. New York: Routledge, 2000, xix, 523 p. ISBN 04-151-1376-8.

BUSINSKÝ, Eugen. *Balkán, Palestina, Egypt : Budapest, Bělehrad, Sofie, Cařihrad, Baalbek, Bejrut, Damašek, Tiberias, Hajfa, Nazaret, Jerusalem, Tel Aviv, Jaffa, Mrtvé moře, Betlém, Káhya, Luxor, Karnak, Assuan, Alexandria, Athény, Soluň, Skoplje*. Plzeň: Eugen Businský, 1936, 132 s.

CAMP, L. Sprague De. *Ancient engineers*. London: Tandem, 1977. ISBN 04-261-8120-4.

DEFOREST, Henry A. *Notes on Ruins in the Buka'a and in the Belad Ba'albek*. 1852

DONCASTER, Lucy a Andrew HOLLAND. *Největší záhady světa: prorocství, ztracené civilizace, nadpřirozené úkazy a kletby*. Vyd. 1. Frýdek-Místek: Alpress, 2009, 285 s. Klokán (Alpress). ISBN 978-80-7362-746-1.

ELIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení*. 3., opr. vyd. Překlad Kateřina Dejmálová. Praha: Oikoymenh, 2008, 519 s. ISBN 978-807-2982-882.

HITTI, Philip K. *History of Syria : including Lebanon and Palestine*. London: Macmillan, 1951, 749 s.

KALAYAN, H. *Notes on the Heritage of Baalbek and the Beqa'a*. Beirut, 1969. In: RAGETTE, Friedrich. *Baalbek*. London: Chatto and Windus, 1980, 128 p. ISBN 07-011-2146-7.

MACROBIUS, Ambrosius Theodosius. *Saturnálie*. Editor Martin C Putna. Překlad Jakub Hlaváček. Praha: Herrmann, 2002, 403 s. Poslední Římané. ISBN 80-239-0449-3.

MYERS, E. *The Ituraeans and the Roman Near East: reassessing the sources*. New York: Cambridge University Press, 2010, 216 p. ISBN 05-215-1887-3.

NOVÁKOVÁ, Nea, Lukáš PECHA a Furat RAHMAN. *Dějiny Mezopotámie*. Praha: Karolinum, 1998, 266 p. ISBN 80-718-4416-0.

RAGETTE, Friedrich. *Baalbek*. London: Chatto and Windus, 1980, 128 p. ISBN 07-011-2146-7.

SALIBI, Kamal S. *A house of many mansions: the history of Lebanon reconsidered*. Berkeley: University of California Press, 1988, v, 247 p. ISBN 05-200-6517-4.

STEHLÍK, Ondřej. *Ugaritské náboženské texty: kanaanské mýty, legendy, žalmy, liturgie, věštby a zařikávání pozdní doby bronzové*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2003, 389 s. Světová náboženství (Vyšehrad). ISBN 80-702-1587-9.

VOLNEY, C. *Voyage en Egypte et Syrie etc.* Paris, 1787. In: RAGETTE, Friedrich. *Baalbek*. London: Chatto and Windus, 1980, 128 p. ISBN 07-011-2146-7.

Elektronické a internetové zdroje

CHARBEL NAHAS. *Baalbek* [online]. [cit. 2014-07-15] Dostupné z: http://www.charbelnahas.org/textes/Amenagement_et_urbanisme/Cultural_Heritage_Report/G-Baalbek_141-173.pdf

HAI, Mohammed. *Baalbek: Public domain* [online]. 2013, Institute of Fine Arts at the Lebanese University. [cit. 2014-08-10] Dostupné z: http://www.nahnoo.org/Modules/Download/UploadFile/7527_ENGLISH%20Baalbeck%20April%202013_09%20.pdf

MATTESON, Carolanne. *Baalbek: Politics and Power in Roman Temples* [online]. [cit. 2014-08-02] Dostupné z: http://www.academia.edu/1201783/Baalbek_Politics_and_Power_in_Roman_Temples

CHARBEL NAHAS. *Baalbek* [online]. [cit. 2014-07-15] Dostupné z: http://www.charbelnahas.org/textes/Amenagement_et_urbanisme/Cultural_Heritage_Report/G-Baalbek_141-173.pdf

DEUTCHES ARCHAEOLOGISCHES INSTITUT. *Lebanon, Baalbek* [online]. [cit. 2014-07-24] Dostupné z: <http://www.dainst.org/en/node/23756?ft=all>

LIFE IN THE HOLY LAND. *Baalbeck, Bacchus Temple* [online]. [cit. 2014-08-07] Dostupné z: http://www.lifeintheholyland.com/baalbek_bacchus_temple.htm

LIVIUS. *Baalbeck (Heliopolis)* [online]. [cit. 2014-08-10]. Dostupné z: http://www.livius.org/ba-bd/baalbek/baalbek_t_venus.html

MASTER PLAN REPORT. *The Study on the Integrated Tourism Development in the Republic of Lebanon Final Report* [online]. [cit. 2014-08-01] Dostupné z: [http://gwweb.jica.go.jp/km/FSubject1101.nsf/3b8a2d403517ae4549256f2d002e1dcc/6aadb14d0f219fbb49256fa20006fe3e/\\$FILE/%E3%83%AC%E3%83%90%E3%83%8E%E3%83%B3%E8%8B%B11-c.pdf](http://gwweb.jica.go.jp/km/FSubject1101.nsf/3b8a2d403517ae4549256f2d002e1dcc/6aadb14d0f219fbb49256fa20006fe3e/$FILE/%E3%83%AC%E3%83%90%E3%83%8E%E3%83%B3%E8%8B%B11-c.pdf)

MINISTRY OF TOURISM. *Baalbeck* [online]. [cit. 2014-08-03] Dostupné z: <http://www.mot.gov.lb/Content/uploads/Publication/120806024713138~Baalbeck%20English.pdf>

MINISTRY OF ENVIRONMENT. *Lebanon State of the Environment Report*. [online]. [cit. 2014-08-02] Dostupné z: http://www.unep.org/dewa/westasia/Assessments/national_SOEs/west%20asia/Lebanon/Chap1Population.pdf

PALEOBABBLE. *Transporting the Trilithon Stones of Baalbek: It's About Applied Physics, Not Ancient Aliens* [online]. [cit. 2014-08-20] Dostupné z: <http://michaelsheiser.com/PaleoBabble/2012/08/transporting-trilithon-stones-baalbek-applied-physics-ancient-aliens/>

PHOENICIA. *The Itureans were not Arabs and the Impact of Byblical Myths on History* [online]. [2014-07-27], Dostupné z: http://phoenicia.org/itureans_biblical_myths.html

PREZI. *The Temple of Bacchus in Baalbek* [online]. [cit. 2014-08-08] Dostupné z: <http://prezi.com/jubfu7nxdh6a/the-temple-of-bacchus-in-baalbek/>

QUIZLET. *Temple of bakchus* [online]. [cit. 2014-08-10] Dostupné z: <http://quizlet.com/15476196/temple-of-bacchus-flash-cards/>

THE UNITED NATIONS REFUGEES AGENCY. *Lebanon's ancient city of Baalbek rises from the rubble* [online] [cit. 2014-08-10] Dostupné z: <http://www.unhcr.org/45588c022.html>

VELKÁ EPOCHA. *Tajemný Baalbek-záhada, jejíž osud zůstává nejasný* [online]. [cit. 2014-07-26] Dostupné z: <http://www.velkaepocha.sk/200609211166/Tajemny-Baalbek-zahada-jejiz-osud-zustava-nejisty.html>

WORLD HERITAGE CONVENTION (UNESCO). *Baalbeck* [online]. [cit. 2014-07-025] Dostupné z: <http://whc.unesco.org/en/list/294>

12 Resumé

Temple complex in Baalbek is one of the biggest monuments of European architecture and some would even dare to say that the complex itself is an embodiment of superlatives. The first part of my thesis presents characteristics of Baalbek and its history since early days up until now. Second part deals with religion and specific cults that were enshrined in the Baalbek complex. The third, and last part is mainly depicting monuments in the temple complex, while also talking about their architectonic and construction development over time. This part also touches Trilithon, which rightly amuses many people across the public. Many pictures from author's visit to Baalbek are also part of the thesis. Let us remember Sir Mortimer Wheeler who once said that : *„Baalbeck is the end of one tradition and the beginning of another. Meanwhile it fitted the temper of the world into which it was born. It represents that momentary pause, which might properly be called the „Antoine pause“, in an age of vital transmutation; that moment of balance that was „the period in history of the world during which the condition of the human race was most happy and prosperous. Baalbeck remains one of the very great monuments of the history of European architecture.“*

13 Přílohy

Příloha č. 1: Vyobrazení boha Baala z Ras Šamra (Ugarit)

Zdroj: Hitti, 1951: 122

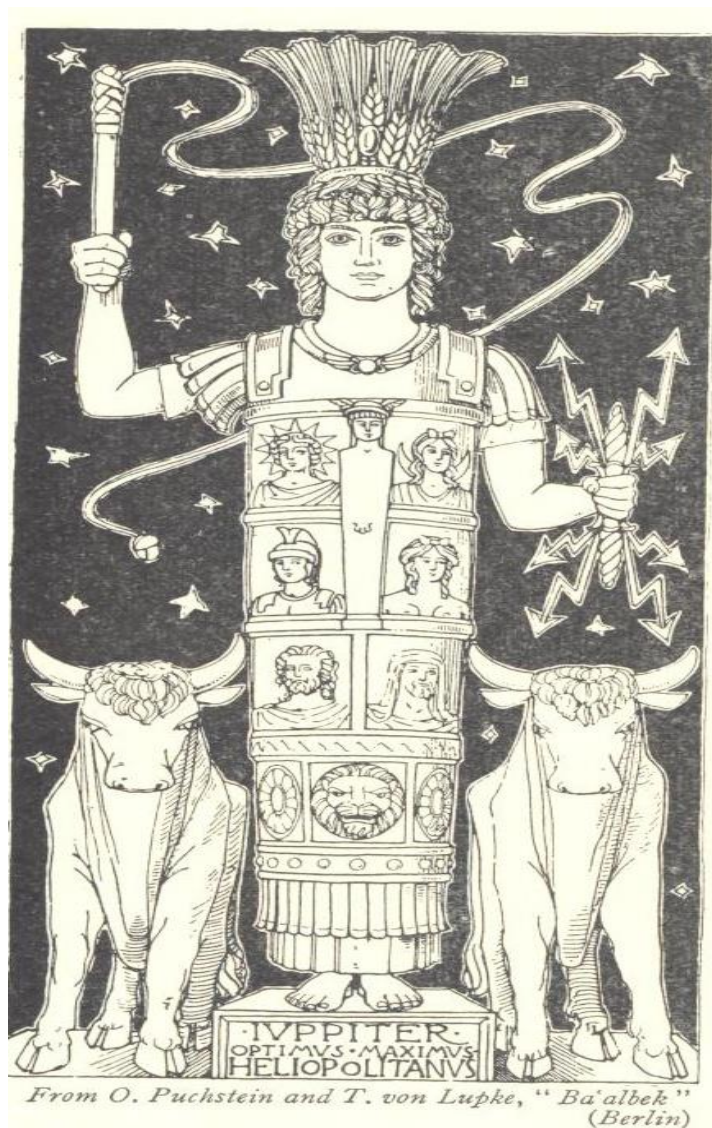
Příloha č. 2: Bronzová mince Septima Severa s vyobrazením Héliopolis (vpravo)

Zdroj: Hitti, 1951: 311

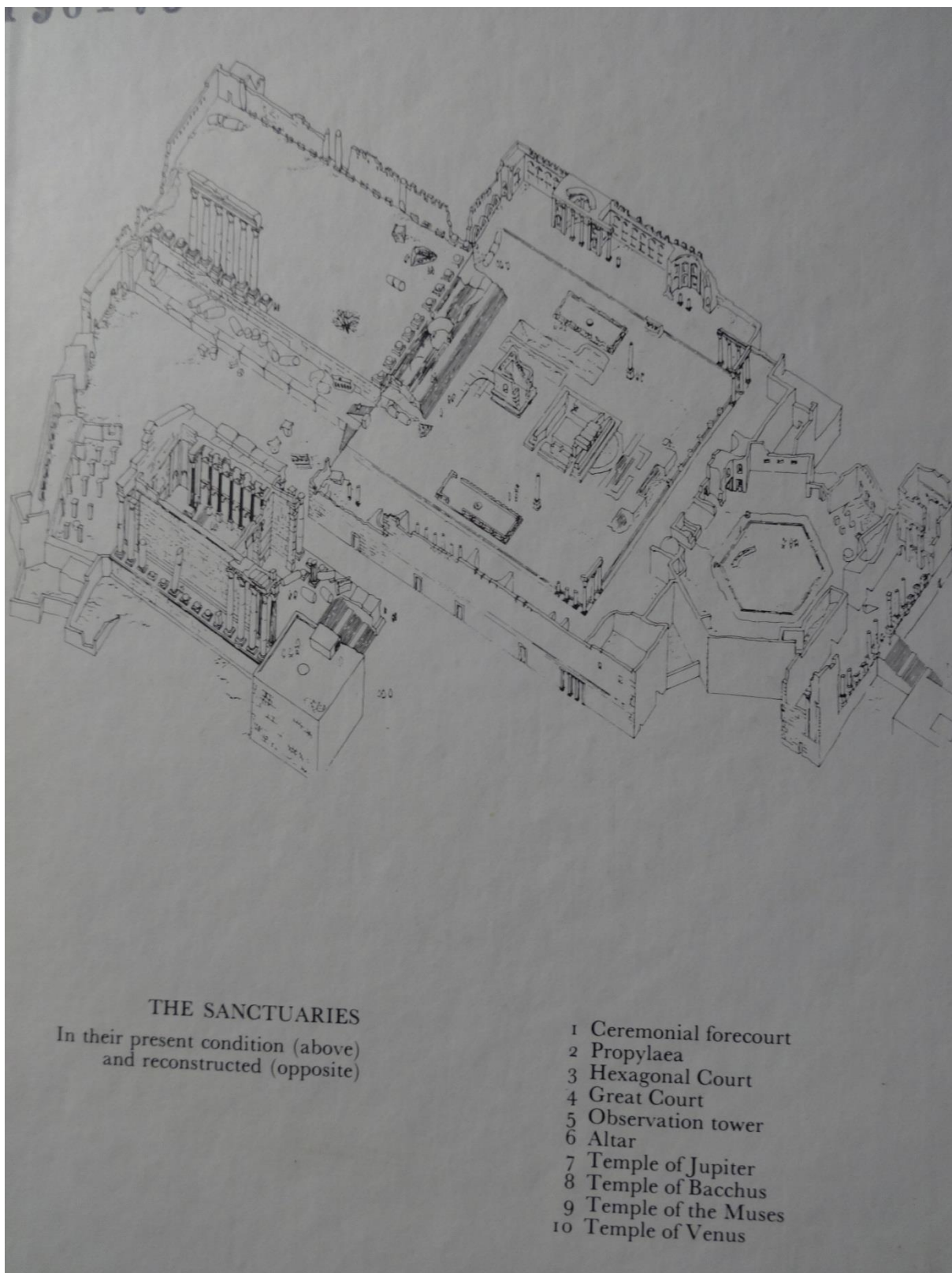

Příloha č. 3: Jupiter Optimus Maximus Heliopolitanus

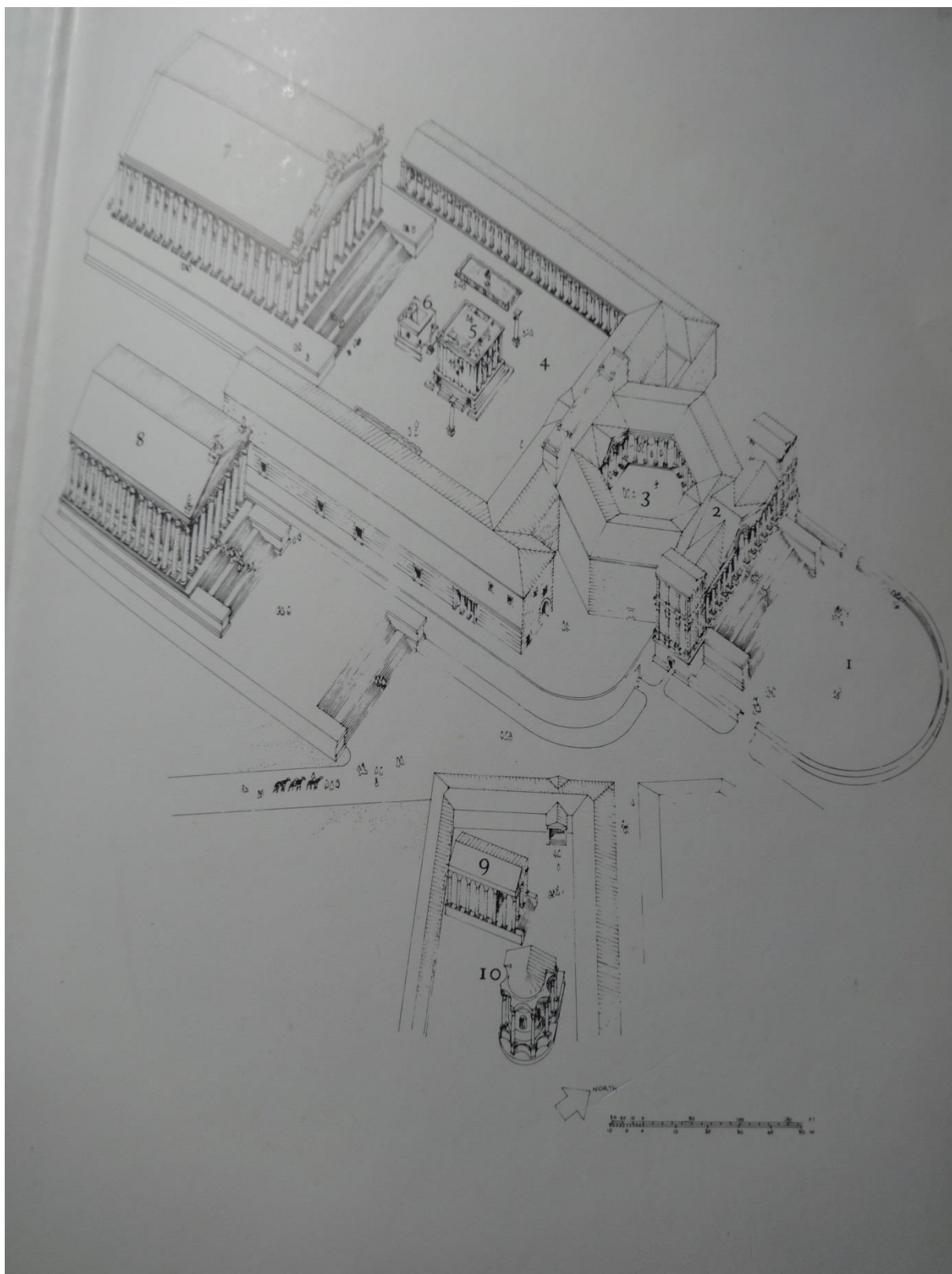
Zdroj: Hitti, 1951: 312

Příloha č. 4: Plán baalbeckého chrámového komplexu (současnost)

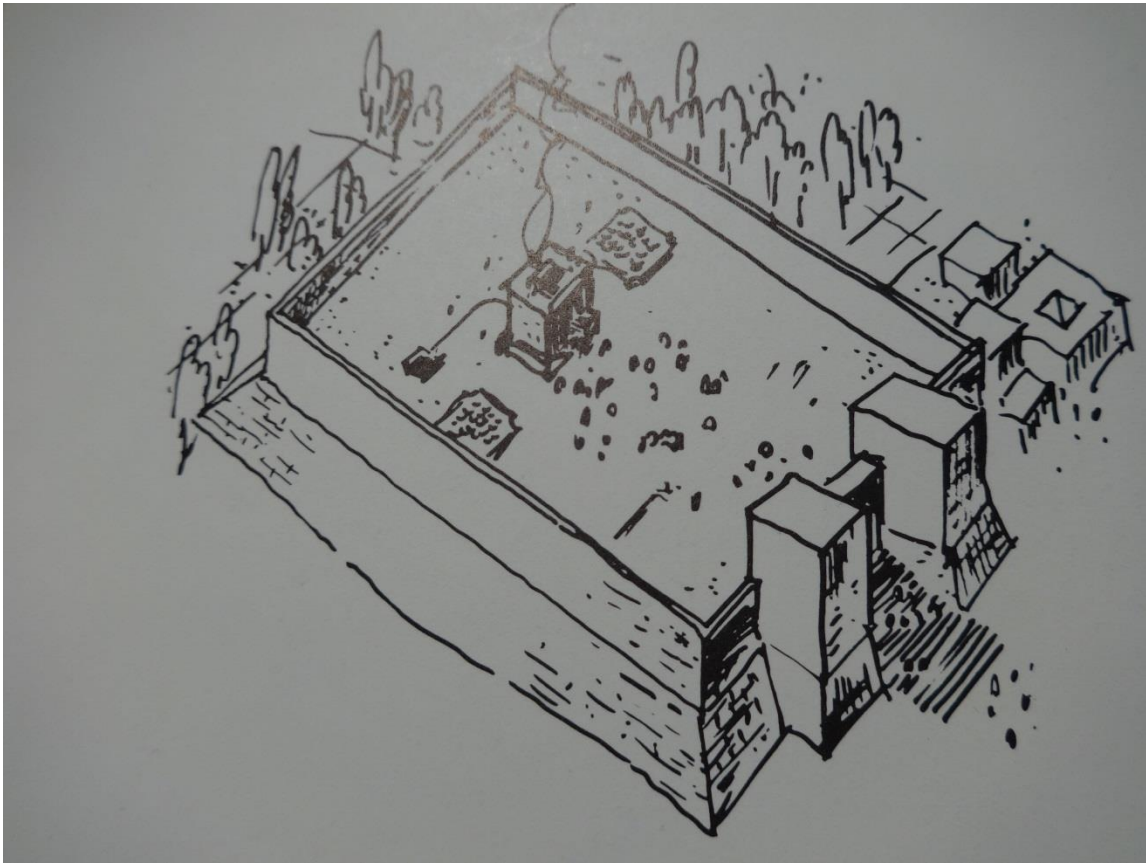
Zdroj: Ragette, 1980: předsádka knihy

Příloha č. 5: Plán baalbeckého chrámového komplexu (rekonstrukce)

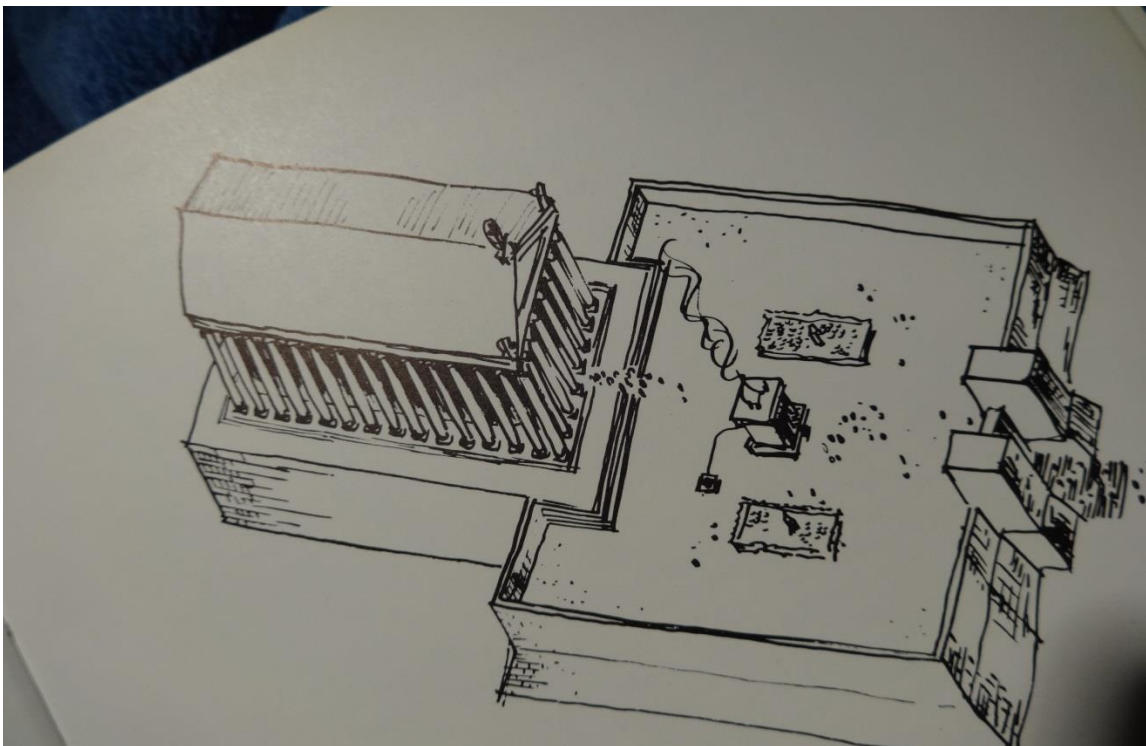
Zdroj: Ragette, 1980: předsádka knihy

Příloha č. 6: Náčrt, jak asi vypadalo místa uctívání z druhého tisíciletí př. n. l.

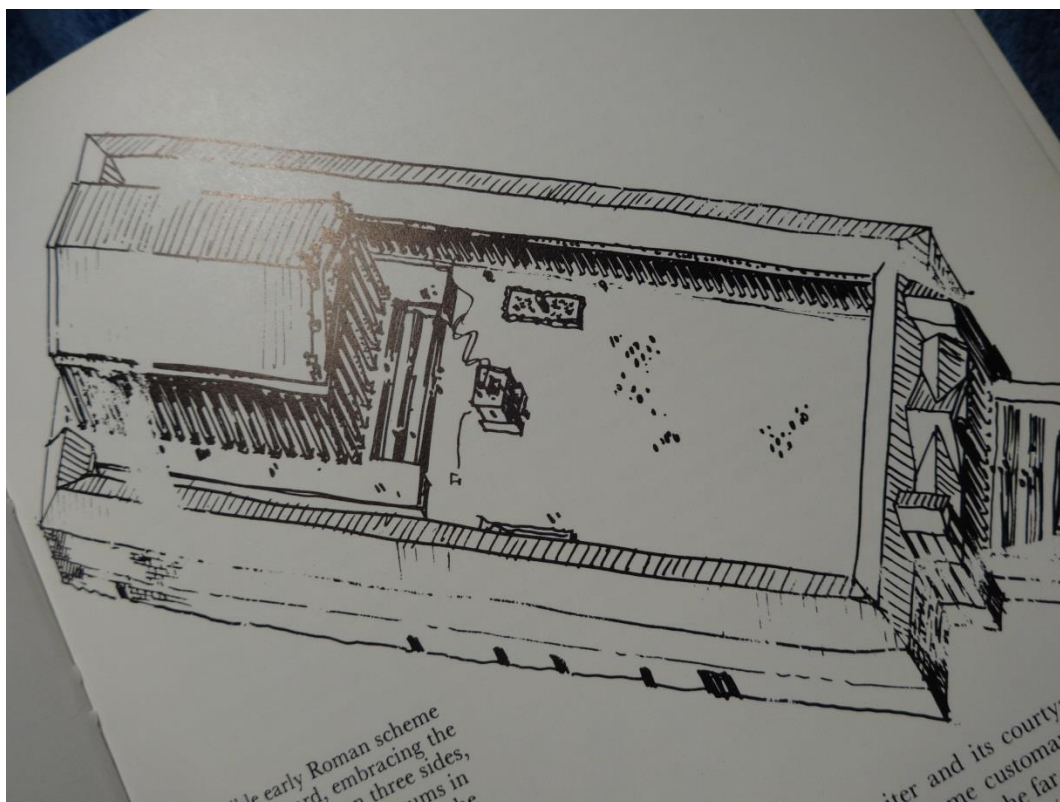
Zdroj: Ragette, 1980: 28

Příloha č. 7: Hypotetické schéma s helénským chrámem (období Seleukovců)

Zdroj: Ragette, 1980: 29

Příloha č. 8: Možná podoba Jupiterova chrámu v 1. století n. l.

Zdroj: Ragette, 1980: 31

Příloha č. 9: Průhled krychlovou věží s promyšleným schodištěm a propracovanými stropy

Perspective section of the observation tower prepared by Collart and Coupel. The elaborate staircase with its decorated, stepped ceiling can be seen.

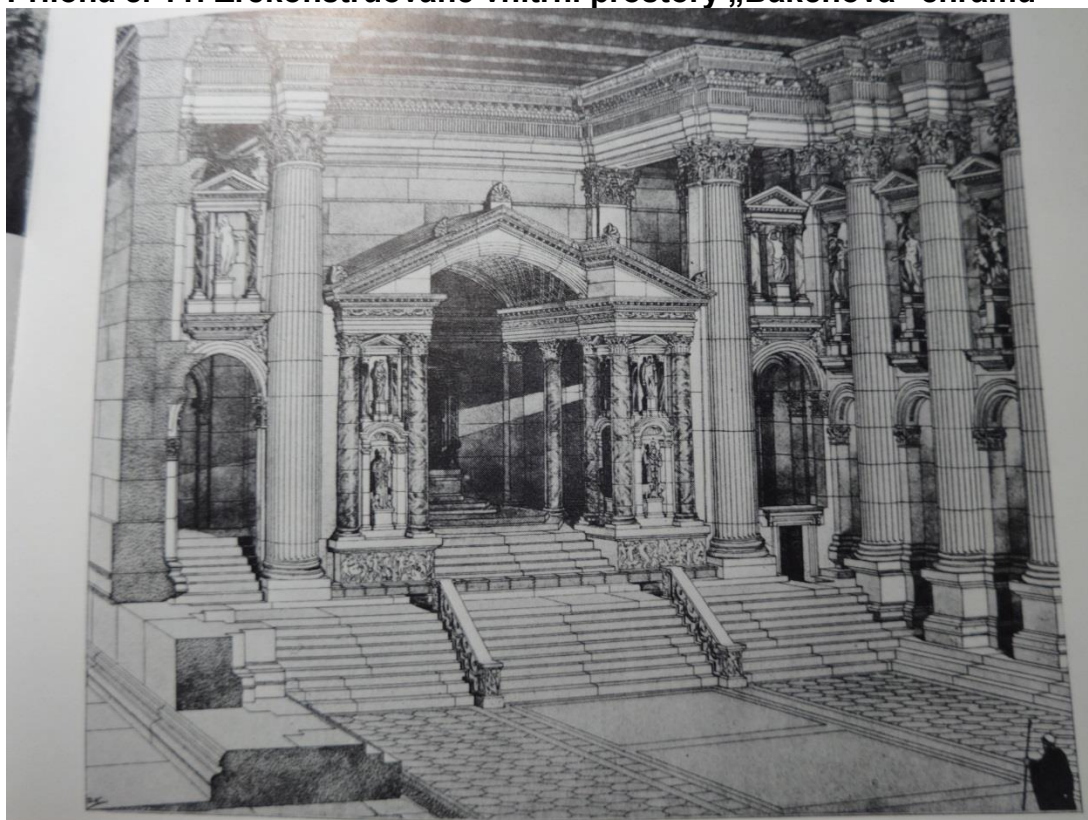
Zdroj: Ragette, 1980: 35

Příloha č. 10: Římská mince s vyobrazením Propylea.

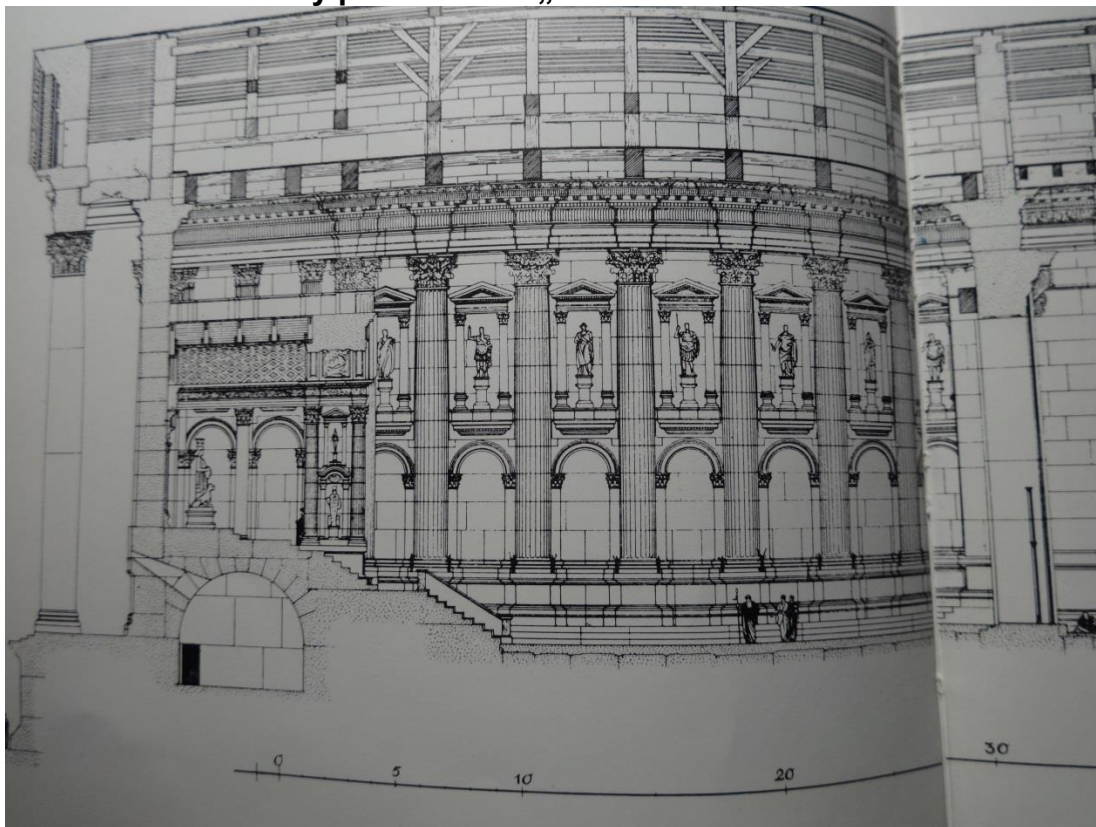
Zdroj: Ragette, 1980: 36

Příloha č. 11: Zrekonstruované vnitřní prostory „Bakchova“ chrámu

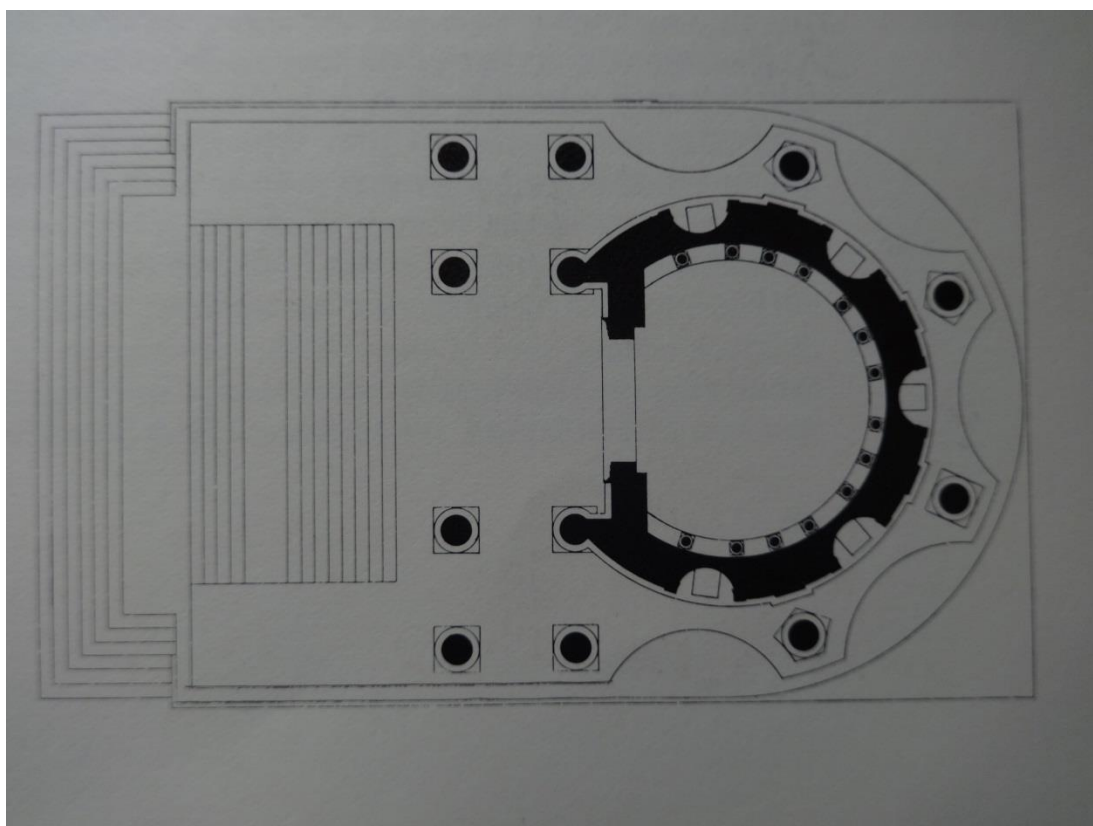
Zdroj: Ragette, 1980: 49

Příloha č. 12: Podélný průhled skrz „Bakchův“ chrám

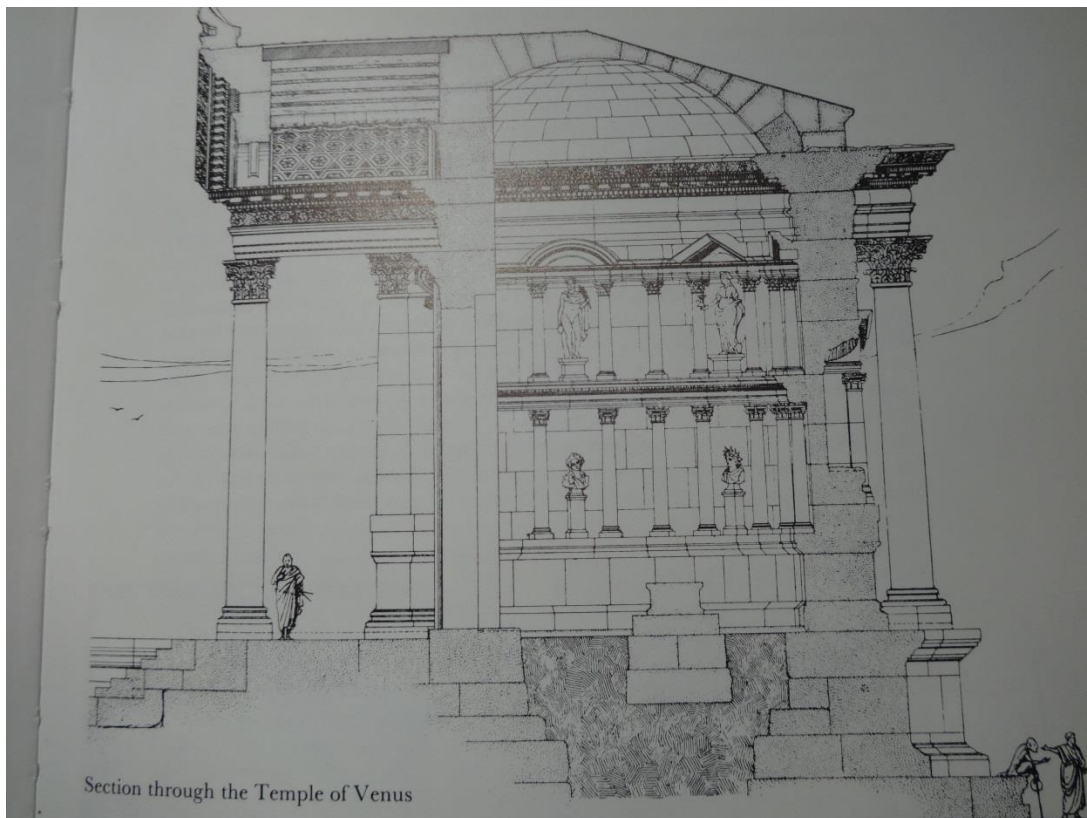
Zdroj: Ragette, 1980: 51

Příloha č. 13: Půdorys „Venušina“ chrámu

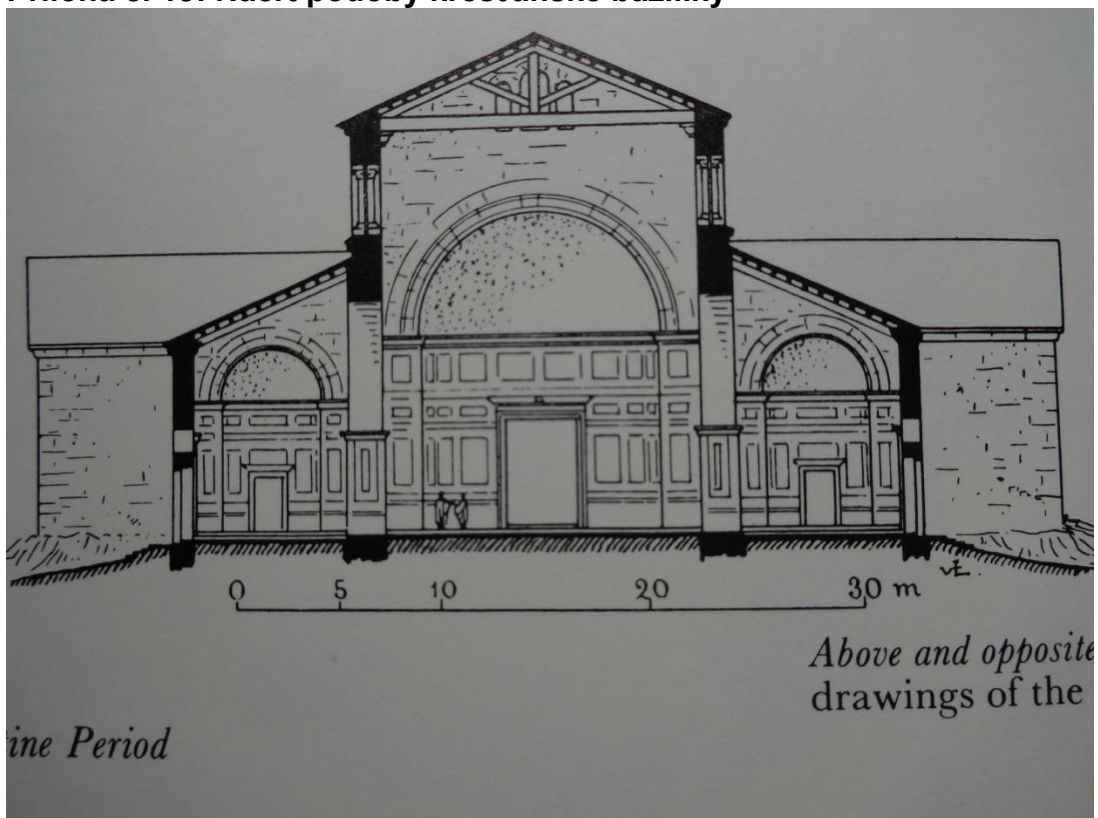
Zdroj: Ragette, 1980: 55

Příloha č. 14: Průhled skrz „Venušin“ chrám

Zdroj: Ragette. 1980: 59

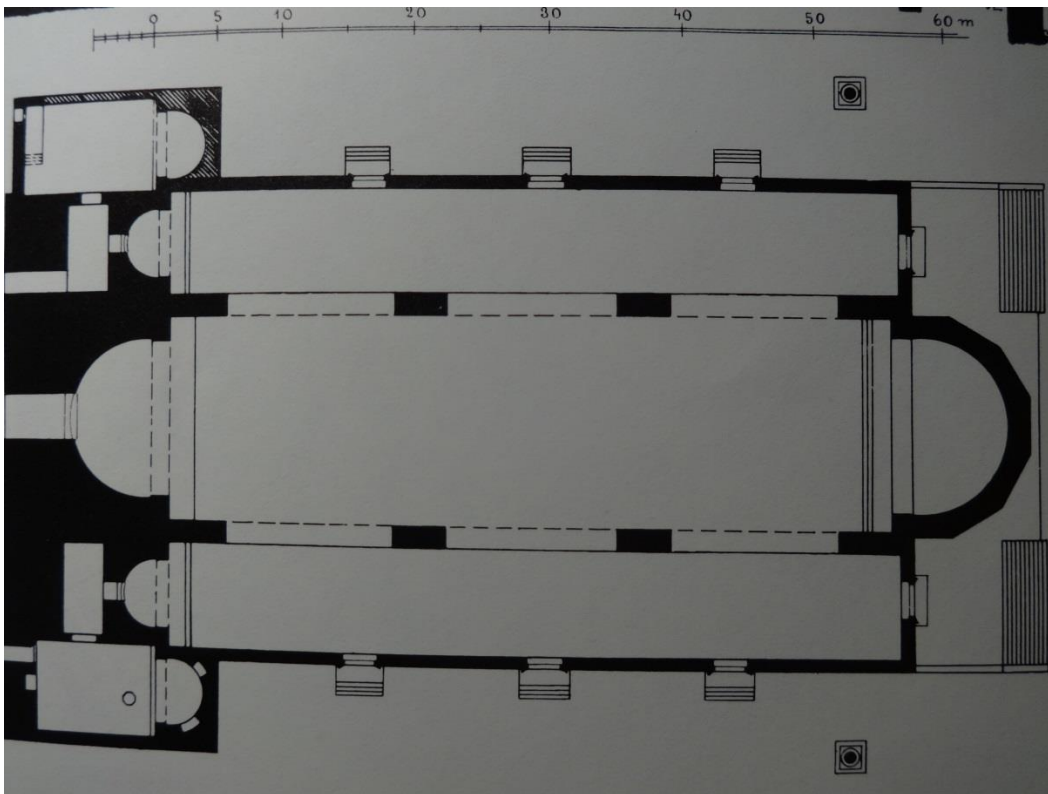
Příloha č. 15: Náčrt podoby křesťanské baziliky

Zdroj: Ragette, 1980: 68

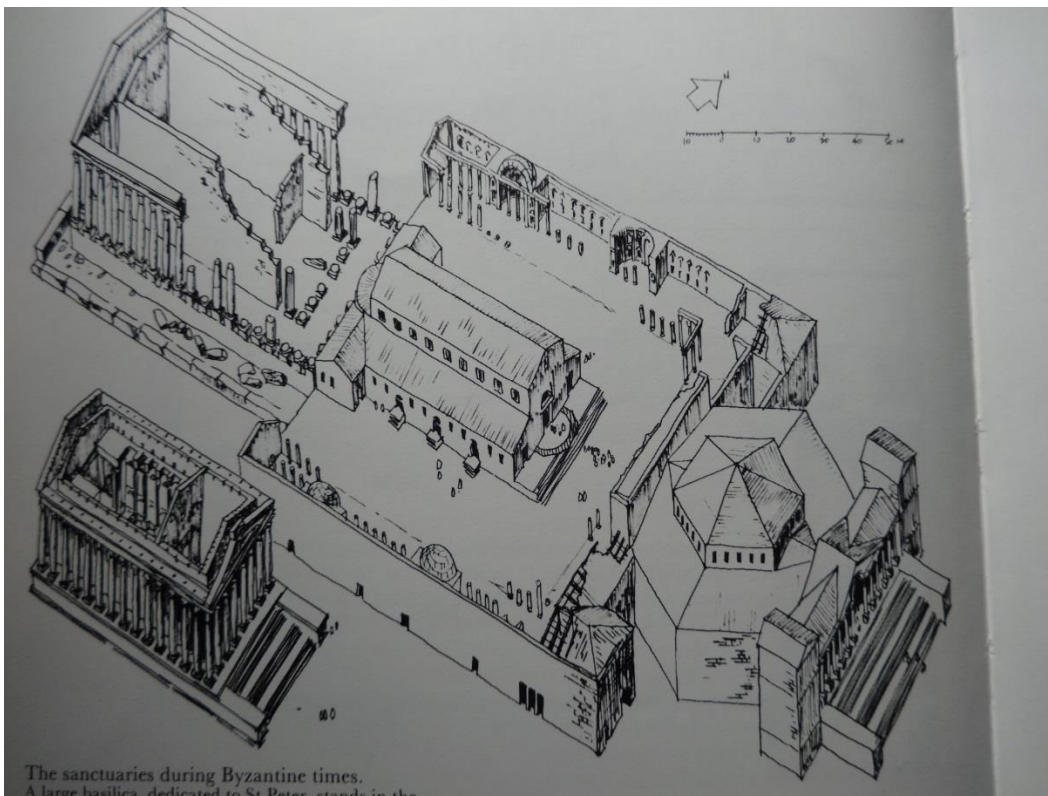

Příloha č. 16: Půdorys křesťanské baziliky

Zdroj: Ragette, 1980: 69

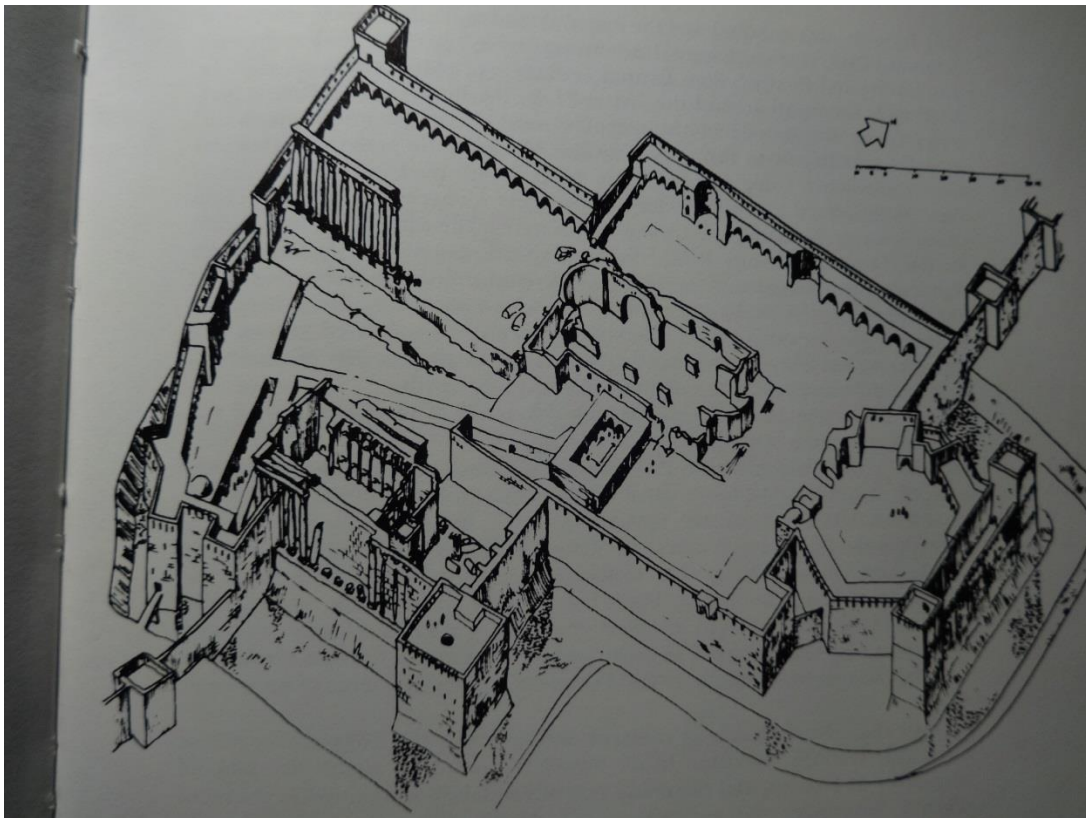
Příloha č. 17: Podoba chrámového komplexu v Byzantském období

The sanctuaries during Byzantine times.
A large basilica, dedicated to St. Peter, stands in the

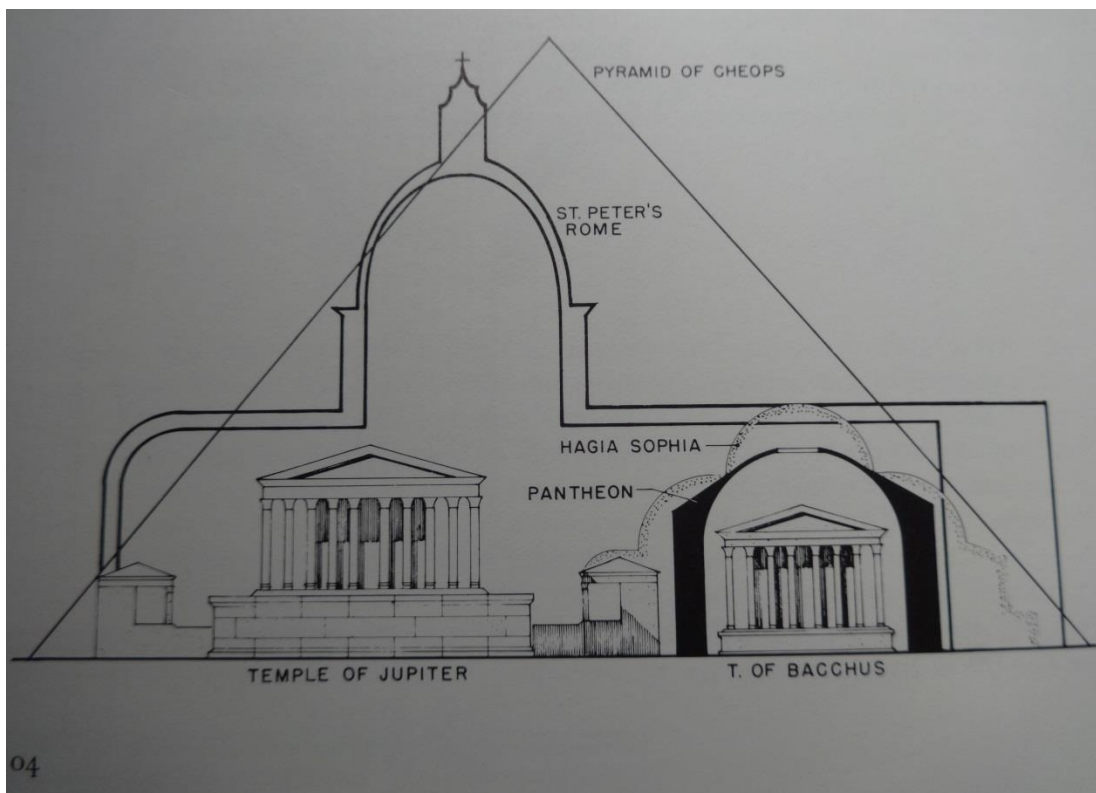
Zdroj: Ragette, 1980: 70

Příloha č. 18: Podoba arabské pevnosti obklopené vodním příkopem

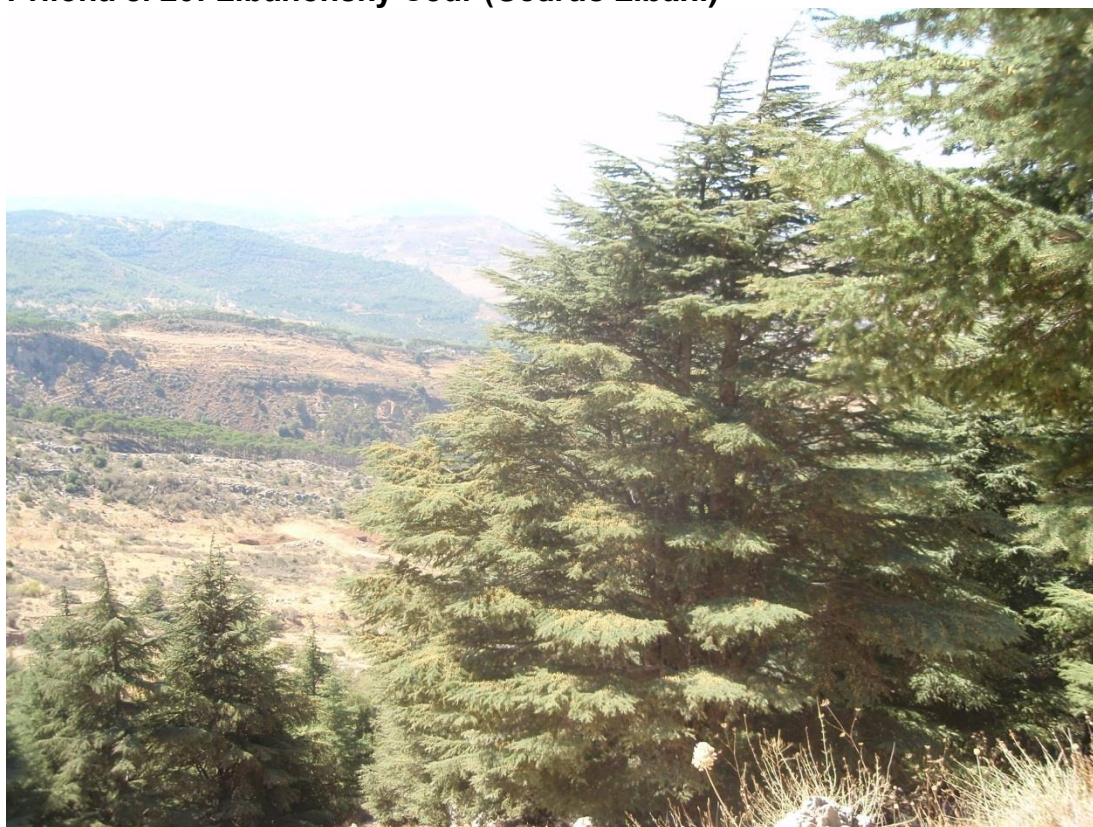
Zdroj: Ragette, 1980: 77

Příloha č. 19: Porovnání velikosti Baalbeckých chrámů s dalšími monumenty.

Zdroj: Ragette, 1980: 104

Příloha č. 20: Libanonský Cedr (*Cedrus Libani*)

Zdroj: Z autorova archivu

Příloha č. 21: Pozůstatky Propylea

Zdroj: Z autorova archivu

Příloha č. 22: Pozůstatky sloupů na Velkém dvoře

Zdroj: Z autorova archivu

Příloha č. 23: Pozůstatky věže Propylea

Zdroj: Z autorova archivu

Příloha č. 24: Pohled na Velký dvůr

Zdroj: Z autorova archivu

Příloha č. 25: Vyvýšené podium, na němž jsou vidět pozůstatky z Jupiterova Chrámu

Zdroj: Z autorova archivu

Příloha č. 26: V popředí vidíme zachovalý bazén, napravo je obětní oltář a nalevo jsou patrné místo, kde stávala krychlová věž. V pozadí po pravé straně si můžeme všimnout částečně zakrytého „Bakchova“ chrámu

Zdroj: Z autorova archivu

Příloha č. 27: Detailní pohled na obětní oltář

Zdroj: Z autorova archivu

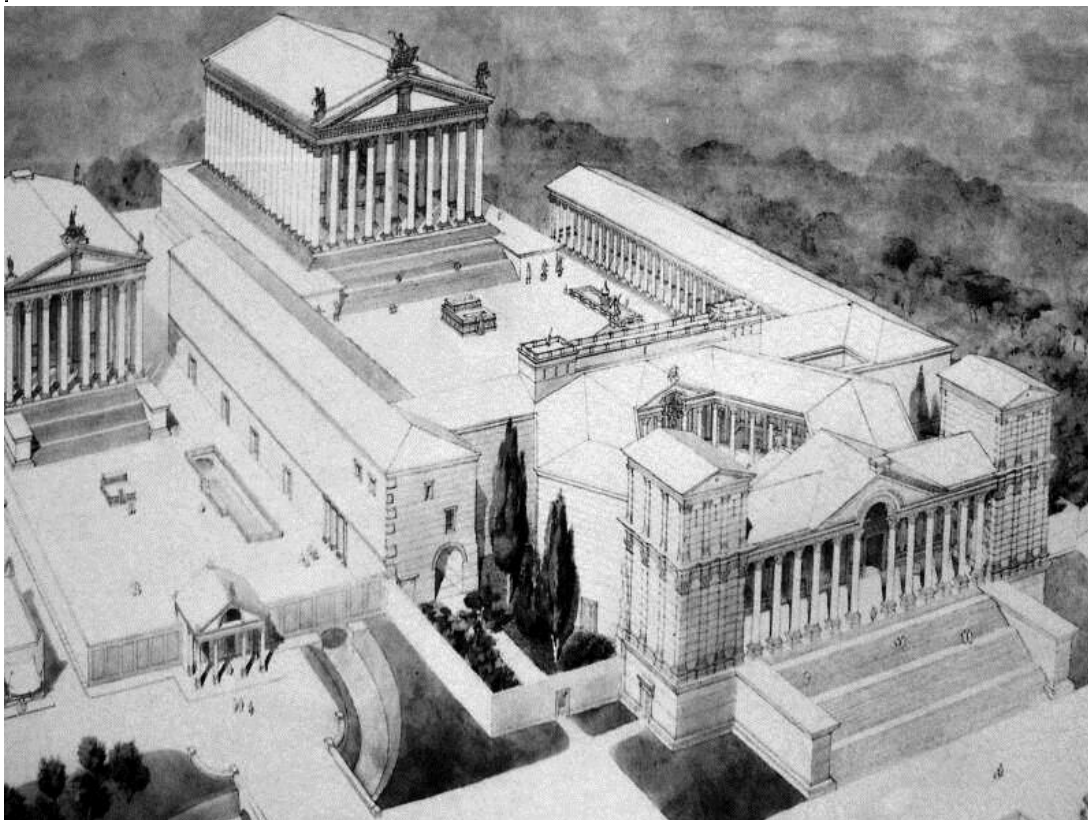
Příloha č. 28: Pohled do Velkého dvora ze schodiště Jupiterova chrámu.

Zdroj: Z autorova archivu

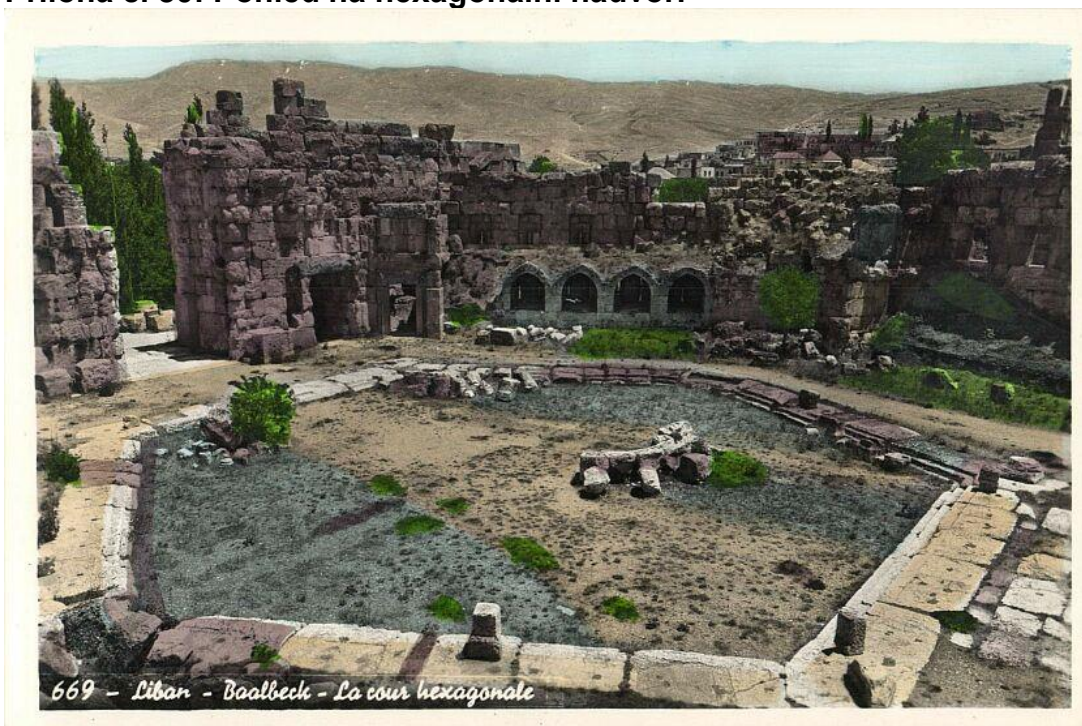

Příloha č. 29: Schéma chrámového komplexu. Za pozornost stojí především samostatný vchod do „Bakchova“ chrámu.

Zdroj: http://3.bp.blogspot.com/-GURqe3BOs2Y/Ud_JneWRUti/AAAAAAAGFU/KDG0Ri4WNvk/s1600/baalbek-rekonstrukcja-reconstruction.jpg (cit. 17.8.2014)

Příloha č. 30: Pohled na hexagonální nádvoří

Zdroj: <http://www.bendav.nl/gif/ebay10/252.jpg> (cit. 16.8.2014)

Příloha č. 31: Kámen těhotné ženy „Hajar el Hibla“

Dostupné z: http://www.greatdreams.com/lebanon/lebanon_baalbeck_megalith.JPG
(cit. 15.8.2014)

Příloha č. 32: Vchod do podzemních prostor pod Velkým dvorem

Zdroj: Z autorova archivu

Příloha č. 33: Impozantní sloupy Jupiterova chrámu (všimněme si postav pod nimi)

Zdroj: Z autorova archivu

Příloha č. 34: Detailní pohled na kladí zdobené lví hlavou

Zdroj: Z autorova archivu

Příloha č. 35: „Bakchův“ chrám

Zdroj: Z autorova archivu

Příloha č. 36: Opět „Bakchův“ chrám, za ním domy v Baalbeku

Zdroj: Z autorova archivu

Příloha č. 37: Detailní pohled na vnější výzdobu „Bakchova“ chrámu

Zdroj: Z autorova archivu

Příloha č. 38: Vchod s branou do vnitřních prostor „Bakchova“ chrámu

Zdroj: Z autorova archivu

Příloha č. 39: Úchvatné vnitřní prostory „Bakchova“ chrámu, za zmínku stojí vroubkované sloupy a mezi nimi dvě řady výklenků

Zdroj: Z autora archivu

Příloha č. 40: Pohled na vyvýšené adytum v „Bakchově“ chrámu

Zdroj: Z autorova archivu

Příloha č. 41: Detailní snímek nádherně zdobených sloupů „Bakchova“ chrámu

Zdroj: Z autorova archivu

Příloha č. 42: Zadní část „Bakchova“ chrámu, za pozornost stojí zejména o zeď se opírající sloup v pozadí. V popředí si můžeme všimnout na vnějších sloupech jejich hladkého povrchu

Zdroj: Z autorova archivu

Příloha č. 43: Vývěska lákající k návštěvě místního muzea

Zdroj: Z autorova archivu

Příloha č. 44: Uprostřed jsou patrné pozůstatky obranné věže z arabské éry

Zdroj: Z autorova archivu

Příloha č. 45: Křesťanský symbol, zřejmý odkaz na Byzantské období

Zdroj: Z autorova archivu

Příloha č. 46: Na snímku je vyznačen jeden kvádr z Trilitonu. Zakroužkované dvě postavy slouží pro porovnání velikosti

Zdroj: <http://informedelmisterio.blogspot.cz/2012/08/informe-del-misterio-el-triliton-de.html> 20.8.2014 (cit. 20.8.2014)

Příloha č. 47: Konopí v údolí Beqaa, které je ničeno bezpečnostními složkami

Zdroj: <http://hempbeach.com/wp-content/uploads/2012/09/Cannabis-eradication-resumes-after-deal-with-government.jpg> (cit. 20.8.2014)

Příloha č. 48: Pole v údolí Beqaa

Zdroj: Z autorova archivu

Příloha č. 49: Zdobená exedra s výklenky, v nichž kdysi bývaly sochy

Zdroj: Z autorova archivu

Příloha č. 50: Jupiterův chrám stojící na Trilitonu

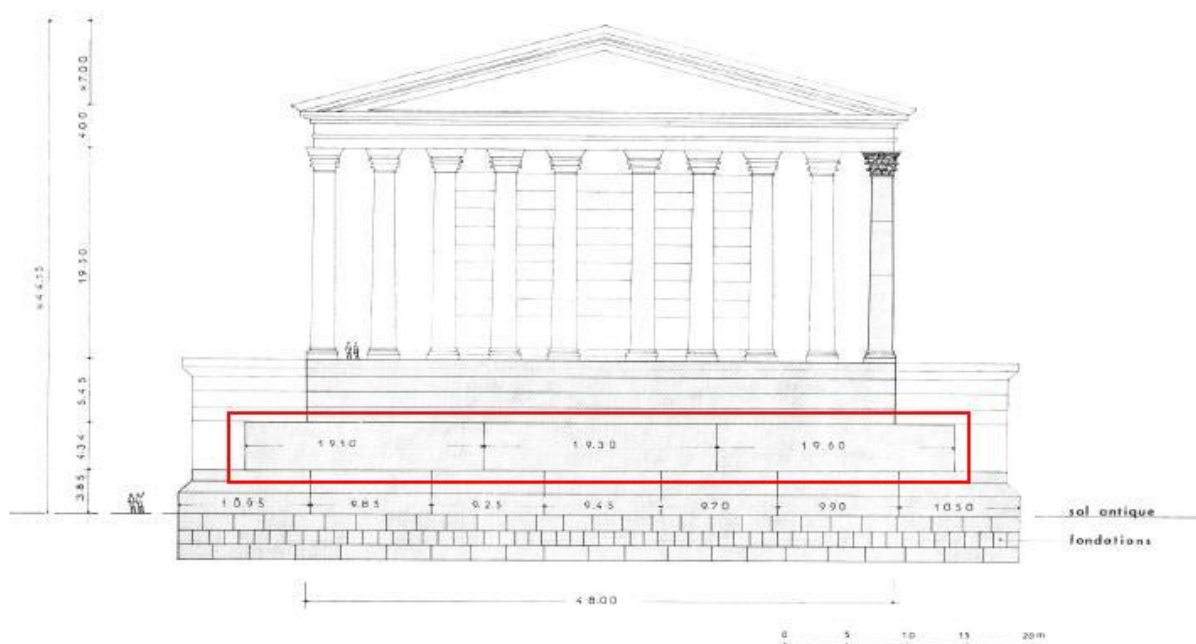

Fig. 13. - Baalbek. Temple de Jupiter Héliopolitain, le triliton et la façade ouest restitués. (M. G. Froidoux).

Zdroj: <http://michaelsheiser.com/PaleoBabble/2012/08/transporting-trilithon-stones-baalbek-applied-physics-ancient-aliens/> (cit. 20.8.2014)

Příloha č. 51: Zeď Baalova chrámu nacházející se v pohoří Tartus

Zdroj: Ball, 2000: 323

Příloha č. 52: „Devět Múz“

Zdroj: Z autorova archivu